

**URHEILULAJIEN LUONTEEN NÄKYMINEN SELOSTUSKIELEN
LIIKEVERBEISSÄ**

Matias Lehtinen
Tampereen yliopisto
Kieli-, käännös- ja kirjallisuustieteiden yksikkö
Suomen kieli
Pro gradu -tutkielma
Helmikuu 2016

Tampereen yliopisto

Suomen kieli

Kieli-, käännös- ja kirjallisuustieteiden yksikkö

LEHTINEN, MATIAS: Urheilulajien luonteen näkyminen selostuskielen liikeverbeissä

Pro gradu -tutkielma, 78 sivua

Kevät 2016

TIIVISTELMÄ

Tutkielmassa tarkastellaan sitä, miten television urheiluselostuksissa käytetyt liikeverbit kuvastavat urheilulajien luonnetta. Mukana olevat lajit ovat hiihto, taitoluistelu, jalkapallo ja jääkiekko. Työssä selvitetään, miten eri lajien selostuksissa kuvataan liikettä suhteessa toiseen urheilijaan, välineeseen, tapaa ja vauhtiin. Käsittelyn kohteina ovat myös erot yksilö- ja joukkuelajien välillä.

Aineistona on kunkin lajin arvokilpailujen televisiotaltiointeja, joissa käytetty selostus on litteroitu. Litteroidun tekstiaineiston liikeverbiesiintymiä on analysoitu ja tulkittu videomateriaalin antamassa kontekstissa. Tavoitteena on aineiston sana- ja lausesemanttisen analyysin perusteella saada käsitys lajien luonteista itsessään ja myös siitä, miten ne eroavat toisistaan. Näkökulmana on erityisesti se, millaisena liikkeen suorittava agentti näyttäytyy eri lajeissa. Analyysiä laajentamassa ja syventämässä käytetään Holistisen spatiaalisen semantiikan teoriaa (HSS). Sen avulla voidaan muun muassa määrittää, suhteutuuko liike liikkujaan itseensä vai objektiin nähden, liittyykö ilmaukseen paikanmuutos ja sisältyykö siihen reittiä tai suuntaa.

Saatujen tulosten perusteella hiihdossa liike näyttäytyy etenevänä ja agentin vahvasti kontrolloimana. Taitoluistelussa liike suhteutuu urheilijaan itseensä ja keskittyy taitoelementtien suorittamiseen. Jalkapallossa ja jääkiekossa liike suhteessa (peli)välineeseen korostuu, tämä on myös keskeinen ero yksilö- ja joukkuelajien välillä. Yksilölajeissa liikkeen omavoimaisuuden ja tavan osoittaminen on tärkeää.

Avainsanat: liikeverbit, urheilukieli, spatiaalinen semantiikka, urheiluselostukset

SISÄLLYS

1 JOHDANTO.....	1
1.1. Tutkimuksen tausta ja lähtökohdat.....	1
1.2. Tutkimuksen tavoitteet.....	2
2 TEOREETTISTA TAUSTAA.....	3
2.1. Liikkeen teoriaa.....	3
2.2. Spatiaalinen semantiikka.....	5
2.3. Holistisen spatiaalisen semantiikan teoria.....	6
2.4. Urheilu- ja selostuskielestä.....	9
2.4.1. Urheilukielen luonne.....	9
2.4.2. Selostajan rooli urheilukilpailuissa.....	10
3 TUTKIMUSAINEISTO.....	12
3.1. Urheilulajien esittely ja säännöt.....	12
3.2. Aineistonkeruu.....	14
3.3. Aineiston luokittelu.....	16
3.4. Aineistoesiintymien määrä.....	18
4 LIIKEVERBIT HIIHDOSSA.....	21
4.1. Refleksiiviset liikeverbit.....	21
4.2. Lokomotionaaliset liikeverbit.....	22
4.2.1. Itsenäisen ja omavoimaisen liikkeen verbit.....	22
4.2.1.1. Tapaa osoittavat verbit.....	25
4.2.1.2. Vauhtia ja sen vaihtelua osoittavat verbit.....	27
4.2.2. Toiseen urheilijaan suhteutuvat liikeverbit.....	30
4.2.3. Välineen käyttöön liittyvät liikeverbit.....	31
5 LIIKEVERBIT TAITOLUISTELUSSA.....	34
5.1. Refleksiiviset liikeverbit.....	34
5.2. Lokomotionaaliset liikeverbit.....	35
5.2.1. Itsenäisen ja omavoimaisen liikkeen verbit.....	35
5.2.1.1. Tapaa osoittavat verbit.....	37
5.2.1.2. Vauhtia ja sen vaihtelua osoittavat verbit.....	38
5.2.2. Toiseen urheilijaan suhteutuvat liikeverbit.....	39

5.2.3. Välineen käyttöön liittyvät liikeverbit.....	41
5.2.4. Parin, ryhmän tai joukkueen liikeverbit.....	42
6 LIIKEVERBIT JALKAPALLOSSA.....	43
6.1. Refleksiiviset liikeverbit.....	43
6.2. Lokomotionaaliset liikeverbit.....	45
6.2.1. Itsenäisen ja omavoimaisen liikkeen verbit.....	45
6.2.1.1. Tapaa osoittavat verbit.....	45
6.2.1.2. Vauhtia ja sen vaihtelua osoittavat verbit.....	47
6.2.2. Toiseen urheilijaan suhteutuvat liikeverbit.....	48
6.2.3. Välineen käyttöön liittyvät liikeverbit.....	49
6.2.4. Parin, ryhmän tai joukkueen liikeverbit.....	54
7 LIIKEVERBIT JÄÄKIEKOSSA.....	56
7.1. Refleksiiviset liikeverbit.....	56
7.2. Lokomotionaaliset liikeverbit.....	56
7.2.1. Itsenäisen ja omavoimaisen liikkeen verbit.....	56
7.2.1.1. Tapaa osoittavat verbit.....	57
7.2.1.2. Vauhtia ja sen vaihtelua osoittavat verbit.....	59
7.2.2. Toiseen urheilijaan suhteutuvat liikeverbit.....	61
7.2.3. Välineen käyttöön liittyvät liikeverbit.....	64
7.2.4. Parin, ryhmän tai joukkueen liikeverbit.....	67
8 YHTEENVETOA.....	69
8.1. Lajien luonteen kuvausta.....	69
8.2. Erot ja samuudet yksilö- ja joukkuelajeissa.....	73
8.3. Ajatuksia jatkotutkimukseen.....	74
LÄHTEET.....	76

1 JOHDANTO

1.1. Tutkimuksen tausta ja lähtökohdat

Tässä tutkielmassani tarkastelen liikeverbien käyttöä television urheiluselostuksissa. Tutkin erityisesti sitä, miten eri urheilulajien selostuskielessä ilmenee kunkin lajin erityispiirteet ja ominaisluonne. Tutkimukseni aineistona on hiihdon, taitoluistelun, jalkapallon ja jääkiekon televisioselostuksia. Valitsin tarkasteltavaksi sekä yksilö- että joukkuelajeja, koska niissä tapahtuva liike poikkeaa toisistaan siinä, kohdistuuko liike itseen vai toisiin urheilijoihin. Tutkittavien lajien säännöt ja tätä kautta liikkeen kohteet ja liikkumiseen tarvittavat välineet ovat myös erilaisia. Hypoteesinani on, että nämä erot kielentyvät selostukseen.

Prototyypillisesti juuri urheilussa liike on kaiken toiminnan keskiössä. Urheilu ei ole luonteeltaan pysähtynyttä, staattista, vaan suurin urheilua määrittävä tekijä on liike paikasta toiseen. Liikkeen havaitsemista voidaan pitää yhtenä perustavanlaatuisimmasta ihmisen kyvyistä. Näin ollen on myös luonnollista, että liikettä pystyttäisiin kielentämään mahdollisimman hyvin (Goddard 1998: 195).

Ymmärryksemme siitä, mistä eri urheilulajeissa on kysymys, perustuu suurelta osin käsitykseen, millaista on niissä tapahtuva liike. Tällä tavoin juoksu erottuu luistelusta ja nämä molemmat vastaavasti pyöräilystä ja koripallosta. Niissä tapahtuva liike suhteessa itseen ja muihin on erilaista, samoin liikkeen mahdollistavat apuvälineet ja niiden tarve. Lähdin hahmottamaan omaa tutkimuskysymystäni tästä lähtökohdasta käsin. Luonteva tapa lähestyä tavoitetta on tutkia liikeverbejä, sillä urheilukielelle leimallista on verbien suuri frekvenssi (Kovanen 1978: 29–30).

Aiheen valintaan vaikutti oma kiinnostukseni sekä kieleen että urheiluun. Paljon urheilua televisiosta katsovana olen kiinnittänyt huomiota monen muun tavoin niissä käytettävään kieleen. Urheilukieli onkin eriytynyt omaksi erikoiskielekseen (Keränen 2012: 29). Sitä on myös tutkittu melko paljon, mutta tutkimusten pääpainopiste on ollut sanastossa (esim. Sivula 1962) ja uutiskielessä (esim. Niemelä 2011, Pohja 2009, Selvenius 1995). Sanastoon toki kuuluu olennaisesti myös verbistö ja sen myötä liikeverbit. Kuitenkin niitä käsittelevät urheilukieleen liittyvät tutkimukset ovat keskittyneet affektiivisuuteen ja diskurssintutkimuksen metaforiin (esim. Tuukkanen

2002).

1.2. Tutkimuksen tavoitteet

Tavoitteena tutkimuksessa on saada selkoa siitä, miten selostuksessa käytetyt liikeverbit kuvastavat lajien luonnetta. Päähuomio on agentin suorittamassa liikkeessä: minkälaisia merkityksiä selostaja koodaa urheilijoihin ja lajiin kielentäessään näkemäänsä liikettä? Päättökysymykseni ovat:

Miten eri urheilulajien liikeverbistö ilmentää niiden luonnetta?

- (a) Millainen kuva lajien luonteesta välittyy selostuksen kautta?**
- (b) Minkälaisena agentti näyttäytyy eri lajeissa?**
- (c) Onko liikeverbistössä eroja yksilö- ja joukkuelajien välillä?**

2 TEOREETTISTA TAUSTAA

2.1. Liikkeen teoriaa

Leonard Talmy (2000: 36–37) esittelee oman mallinsa liikkeen hahmottamisesta siten, että liiketapahtuma (Motion event) jakautuu liikkeeseen (Motion event) ja sitä määrittäviin piirteisiin, joihin lukeutuu esimerkiksi liikkeen tarkoitus. Liike jakautuu edelleen osiin: hahmoon; lokaatioon, jossa tai suhteessa johon liike tapahtuu; väylään, jota pitkin liikkuja kulkee, ja liike-piirteeseen. Liike ja siihen liittyvät piirteet liittyvät toisiinsa, mutta ne ovat silti erillisiä kokonaisuuksiaan. Talmyn esimerkissä *Pallo pomppi käytävää pitkin* (*The ball bounced down the hall*) ilmenee yhtäaikaaisesti se, että pallo liikkui ja tapa, miten se liikkui. Tällä tavoin liike ja siihen liittyvät piirteet eivät ole aina erotettavissa toisistaan.

Liikkeessä on kyse paikan- tai asennonmuutoksesta. Kun jokin liikkuu, sen paikka samalla muuttuu lähtötilanteeseen nähden. Toisaalta myös paikallaan liikkuminen on mahdollista. Tällöin liike tapahtuu suhteessa liikkujaan itseensä, ei ympäristöön. Anneli Pajunen (1998: 334) kutsuu paikanmuutosverbejä omassa luokittelussaan lokomotionaaliseksi verbeiksi. Pajunen (2001: 193, 210) jakaa lokomotionaaliset verbit paikallaan liikkumiseen, etenevään paikanmuutokseen ja lähtökohtaan tai lopputulokseen suhteutuvaan paikanmuutokseen.

Paikallaan liikkumista kuvaavat verbit ottavat argumentikseen paikkaa määrittävän olosijaisen adverbiaalini. Tästä esimerkkinä lause *Lapset telmivät huoneessa*. Esimerkin lauseessa ei voida ajatella tapahtuvan varsinaisesti etenevää liikettä. Etenevän paikanmuutoksen argumenttina on olosijainen lokatiiviadverbiaalini (*Mikko kulki metsässä*), lähtökohtaan suhteutuvan liikkeellä erosijainen adverbiaalini (*Liisä lähti kotoa*) ja päätepisteeseen suhteutuvalla tulosijainen adverbiaalini (*Heikki pääsi kotiin*) (Sivonen 2005: 17–18).

Jari Sivonen (2005: 18) esittää havainnollisesti, millä tavoin voi päätellä, onko kyseessä etenevää vai lopputulokseen suhteutuvaa liikettä edustava verbi. Mikäli liikeverbiin voi liittää luontevasti tulosijaisen lokatiiviadverbiaalini muttei olosijaista, kyseessä on lopputulokseen suhteutuva verbi (*Auto koukkasi pihalle* vrt. *?Auto koukkasi*

pihalla). Päinvastaisessa tilanteessa taas kyse on etenevästä paikanmuutosverbistä (? *Matti vaelteli aavikolle* vrt. *Matti vaelteli aavikolla*). Näissä tapauksissa kyseessä tosin voi olla myös paikallaan liikkumisen verbi, ja eronteko niiden välillä perustuu semantiikkaan. Etenevä paikanmuutosverbi vaatii sen, että lauseessa kuvataan maantieteellistä paikanmuutosta. Näin ollen *Liisa harhaili savannilla* täyttää mainitun kriteerin mutta lause *?Liisa harhaili kylpyhuoneessa* ei.

Paikanmuutosverbien lisäksi kokonaan oman ryhmänsä muodostavat refleksiiviset liikeverbit, jotka ilmaisevat asennon tai olotilan muutosta. Niistä käy ilmi, miten liike vaikuttaa sen tekijään tai kokijaan. Liikkeestä voidaan edelleen määrittää, onko sen vaikutus kokonaisvaltaista (pyörtyä) vai kohdistuuko se tiettyyn ruumiinosaan (sykkiä) ja on tällä tavoin partiaalista. Erontekona lokomotionaalisiin liikeverbeihin refleksiivisiin liikeverbeihin ei sisälly ajatusta maantieteellisestä paikanmuutoksesta. Lisäksi refleksiiviverbit kuvaavat nimenomaan ruumiin tai ruumiiosien liikkeitä (Pajunen 1998: 334–336).

Liikeverbit voidaan jakaa alaryhmiin myös sen perusteella, kuinka vahvasti kontrolloitua niiden predikoima liike on. Vähiten kontrolloitavia ovat luonnonilmiöitä ilmaisevat (sataa, tuulee), sitten fysiologisia toimintoja ja reaktioita ilmaisevat verbit (punastua, kuolla). Toimintaa ja tekoa ilmaisevat liikeverbit ovat eniten kontrolloitavissa, ja ne on jaettu kontrolloitavuusasteensa mukaan vähemmän (puistaltaa, loksua) ja enemmän kontrolloitavissa oleviin (kutristaa, nyökätä) (Pajunen 1998: 336). Verbiluokkien jäsenten keskinäisiä semanttisia suhteita voidaan esittää hyponyymi–hyperonyymi-, meronomi–holonyymi- tai synonyymi–antonyymi-suhteiden avulla. *Löntystä* on *kävelemisen* hyponyymi ja *käveleminen* *liikkumisen*, toisaalta *löntystäminen* ei voi olla *liikkumisen* hyperonyymi. Näin ollen suhde on transitiivinen ja asymmetrinen. Hyponyymisen suhde voidaan tiivistää sääntöön 'x on eräänlainen y'. Hyponyymi on siis spesifisempi ja tarkempi kuin hyperonyymi.

Meronomiassa taas on kyse osa–kokonaisuus-suhteesta, jossa 'x on osa y:tä'. Synonymiasta voidaan sanoa olevan kyse, jos tietyssä kielellisessä kontekstissa sana A voidaan korvata B:llä ilman, että totuusarvo muuttuu (Pajunen 1998: 333). Sanojen denotatiivinen merkitys eli päämerkitys on siis samankaltainen, mutta konnotatiivinen merkitys eli sivumerkitys voi erota. Antonymialla sen sijaan tarkoitetaan vastakohtaisuutta, joka voi olla komplementaarista (mennä–tulla) tai asteellista (nuori–

vanha) (Kuiiri 2004: 22, 26).

2.2. Spatiaalinen semantiikka

Television urheiluselostuksissa selostaja kuvailee suoraan tai videomateriaalin kautta havaitsemaansa liikettä. Tässä tutkielmassa analysoin ja tulkitseen tällaisesta liikkeen kielennöksestä tekemääni litteraatiota suhteessa videomateriaalin antamaan kontekstiin. Vertaan liikeverbien denotaatioita ja konnotaatioita ilmauksissa muun muassa niiden sanakirjamerkityksiin. Omaa analyysiäni syventämään käytän Jordan Zlatevin kehittämän Holistisen spatiaalisen semantiikan teorian (vastedes HSS) työkaluja. Metodini muistuttaakin elisitaatiotutkimuksia, joissa koehenkilöiden tulee omin sanoin kuvailla animaatio- tai videomateriaalilla näkemäänsä liikettä (Blomberg 2014: 80–82).

Zlatevin mukaan kielellinen merkitys muodostuu kolmesta pääryhmästä: a) sensomotorinen kokemus, b) skemaattiset, sosiaalisesti jaetut ja kielikohtaisesti mukautetut konventiot ja c) tilanteinen ja sosiaalinen konteksti. Tämän määrittelyn pohjalta Zlatev (1997) loi HSS-teorian. Käsittelen sitä tarkemmin seuraavassa alaluvussa. Tätä ennen on kuitenkin paikallaan yleisellä tasolla avata sitä, miten spatiaalisia ilmauksia on mahdollista analysoida.

Kun havaittua liikettä tarkastellaan jossakin tilassa, voidaan siitä erottaa analysointia varten muutamia keskeisiä elementtejä. *Anna matkustaa Helsingin kautta Roomaan* -lauseesta voidaan sanoa, että tiedämme, kuka matkustaa ja minne. Lisäksi saamme informaatiota siitä, minkälainen on matkan reitti. Tässä subjektina olevasta agentista *Anna* käytetään spatiaalisessa semantiikassa termiä Liikkuja (Figure) (eri teorioissa myös Trajector/Referent), matkan kohteesta *Rooma* Maamerkki (Landmark) (tai Ground/Relatum) ja reittiä kuvaavista *Helsingin kautta ja Roomaan* yksinkertaisesti Reitti (Path).

Samalla voi tehdä havainnon, että liike on rajattua, sillä *matkustamisen* päätepiste on *Rooma(an)*. Samalla Reitti saa sen perusteella parametrin LOPPU. Tässä ilmauksessa Reitillä on myös toinen parametri KAUTTA (*Helsingin kautta*). Aikaisemmin esitetyn teorian mukaisesti kyse on lokaation muutoksesta, eli ilmauksen Liike on translokationaalista. (Vastaavasti *Anna matkustaa Roomassa* on Liikkeeltään etenevää.)

Tällaiseen rajattuun, translokationaaliseen liikkeeseen liittyy ominaisuus, jonka mukaan sen Viitekehys on OBJEKTIKESKEINEN. Tällöin Liikkujan liike on suhteessa johonkin konkreettiseen kohteeseen, tässä tapauksessa *Roomaan*.

2.3. Holistisen spatiaalisen semantiikan teoria

Luokittelen ja analysoin liikeverbejä konteksteissaan sana- ja lausesemanttisesti (tästä tarkemmin luvussa 3). Lisäksi käytän Zlatevin HSS-teoriaa (hänen oppilaansa Johan Blombergin lisäyksiin) saadakseni tarkempaa informaatiota, millaista (agentin) liike on tilassa. Se tuo myös tarkkuutta lajien luonteiden määrittelyyn, sillä siinä otetaan huomioon sana- ja lausetasoa laajempia (spatiaalisia) merkityskenttiä, mikä auttaa lajien välisessä vertailussa. HSS:ssä on seitsemän semanttista kategoriaa, jotka sopivat interlingvistiseen spatiaalisen semantiikan analysointiin. Kategoriat ovat seuraavat: Liikkuja (Figure), Liike (Motion), Maamerkki (Landmark), Alue (Region), Viitekehys (Frame of Reference), Reitti (Path) ja Suunta (Direction) (Zlatev 1997). Myöhemmin Blomberg on tehnyt teoriaan tarkennuksia ja muun muassa lisännyt Tapa-kategorian (Manner) (Blomberg 2014: 71). Seuraavaksi esittelen kategorioita tarkemmin.

Liikkuja ja Liike

Liikkuja (Figure) on 'entiteetti, jonka (trans)lokaatio on tarkastelun kohteena' (Zlatev 2007: 326). Entiteetti voi näyttäytyä staattisena (*Pekka seisoo ulkona*), dynaamisena (*Pekka juoksee saunalle*), persoonana tai objektina (*Pullo on kaapissa*) tai kokonaisena tapahtumana (*Pekka soittaa kitaraa*) (Blomberg 2014: 71).

Liike (Motion) noudattaa binääristä jakoa staattiseen tai dynaamiseen liikkeeseen. Staattinen liike on luonteeltaan pysyvää, tarkasteluhetkellä ei-liikkuvaksi havaittavaa. Lauseen predikaattina voi olla kopula tai dispositionaalinen verbi (*Mies on/istuu sisällä*). Dynaaminen liike on sitä vastoin liikkuvaksi havaittavaa, ja se voidaan jakaa ei-translokationaaliseen (etenevään) (*Mies kävelee kaupassa*) ja translokationaaliseen liikkeeseen (*Mies kävelee kauppaan*).

Maamerkki ja Alue

Maamerkki (Landmark) on viittauskohde, johon suhteessa lokaatio tai Liikkuja määrittyy (Zlatev 2007: 326). Maamerkki voi olla viittaus Liikkujan omaan lokaatioon menneessä ajassa: *Pellegrino on edennyt hyvin*. Blombergin (2014: 72) mukaan Maamerkki terminä sinänsä viittaa fyysiseen objektiin. Tämä käy ilmi seuraavassa: *Amelie luisteli sen erittäin hyvin, pyöri hyvin ulkokaarella*. Maamerkki on tässä *ulkokaari*, Alue on *ulkokaarella*.

Alue (Region) välittää Liikkujan ja Maamerkin välisen suhteen spesifioimalla sen, millä tavalla Liikkuja suhteutuu Maamerkkiin. Toisin sanoen Alue varaa jonkin osan Maamerkistä, edellisessä esimerkissä Maamerkki *ulkokaari* spesifioituu Alueeksi *ulkokaarella*, joka antaa sille parametrin PÄÄLLÄ.

Viitekehys

Viitekehys (Frame of Reference) merkitsee sitä, minkälaiseen viitteeseen nähden liikettä havainnoidaan. Se voi saada parametrin NÄKÖKULMAKESKEINEN, OBJEKTIKESKEINEN tai GEOSENTRINEN. Näkökulmakeskeinen (viewpoint-centered) Viitekehys tarkoittaa liikkeen tarkastelemista havainnoijan (selostajan) näkökulmasta katsottuna (Blomberg 2014: 64) Esimerkiksi hiihtoaineistossa *Gottwald on siinä kompuroinu ja menettänyt taistelun*. *Kompuroiminen* ei saa erityistä tarkennusta viittaussuhteeseen. Tällaiset tapaukset ovat näkökulmakeskeisiä.

Objektikeskeissä (object-centered) Viitekehyksessä liike on kahden objektin välinen. Ensimmäisessä tapauksessa liike on Liikkujan ja fyysisen Maamerkin välinen: *Björgen lähtee laskuun ensimmäisenä*. Toisessa tapauksessa objekteina ovat Liikkuja nykyhetkessä ja ei-fyysinen Maamerkki, joka tarkoittaa käytännössä Liikkujan lokaatiota menneessä ajassa: *Kostner luisteli eteenpäin* (Blomberg 2014: 64).

Geosentrisessä (geocentric) Viitekehyksessä liike on suhteessa johonkin pääilmansuuntaan nähden tai vertikaalisesti ylös/alas. Havainnointi tehdään suhteessa maanpintaan. *Hän ei malta työntää ylös, vaan hän lähtee kiertymään tuohon rotaatioasentoon, josta johtuen hyppy jää vajaaksi*. Lokomotionaalisilla ilmauksilla on aina jokin Viitekehys (Blomberg 2014: 64–65).

Reitti

Reitti laajassa mielessä voi tarkoittaa ”rikasta”, jolloin mukana on myös ei-koetun liikkeen reitti (*Silta ylittää joen*). Tällaisen liikkeen reittiä ei voida spesifioida tiettyyn kohtaan, vaan edellä mainitussa esimerkissä silta ylittää joen alusta keskikohdan kautta loppuun saakka. Lokomotionaalisessa liikkeessä sen sijaan Reitin parametriksi määrittyy vain yksi seuraavista: ALKU (*Mathiu erinomaisesti nousee omalta paikaltaan*), KAUTTA (*Northug askeltaa taitavasti sisäkautta*), LOPPU (*Niko Kapanen menee maalille*), PAIKKA (*Kuin koru hän liukuu tuolla kaarella*) (Blomberg 2014: 74–75).

Suunta

Liike voi olla translokationaalista siten, ettei sillä ole Maamerkkiä eikä sitä myöten Reittiä. Siinä tapauksessa sille voidaan määrittää Suunta. Suunta on suhteessa johonkin kolmesta Viitekehystä: NÄKÖKULMAKESKEINEN (*Mene pois!*), OBJEKTIKESKEINEN (*Mene eteenpäin!*) tai GEOSENTRINEN (*Mene länteen!*). Ilmaukset, joihin Suunnan voi määrittää, ovat liikkeen jatkuvuuden kannalta rajaamattomia. Niiden päättymistä ei ole siis erikseen määritelty (Blomberg 2014: 76).

Tapa

Kielet eroavat suuresti sen suhteen, miten niissä ilmaistaan tekemisen tapaa (Blomberg 2014: 76). Blomberg esittelee seitsemän Tapa-luokan parametriä: 1) Viittaavuus translokaatioon tai ei-translokaatioon 2) Elollinen tai eloton Liikkuja 3) Liikkeen ”käynti” (*gait*) Liikkujasta riippuen: *kävellä* vs. *juosta*, *ravata* vs. *laukata* 4) Kokovartaloliike (*hypätä*) 5) Osavartaloliike (*vilkuttaa*) 6) Puolispesifinen (medium-specific) liike (*uida*, *liukua*) 7) Liikkumisen temperamentti (*kiirehtiä/rynnätä*) (Blomberg 2014: 77). Tässä työssä hyödynnän pääasiassa kokovartaloliike vs. osavartaloliike (ruumiinosaliike) -jakoa refleksiiviverbien yhteydessä. Muutamissa kohdissa viitataan myös kahteen viimeiseen kategoriaan.

2.4. Urheilu- ja selostuskielestä

2.4.1. Urheilukielen luonne

Tuskin kukaan urheilu-uutisia joskus lukenut on voinut olla huomaamatta, että niissä käytetty kieli on värikkäämpää ja kliseisempää kuin uutiskieli keskimäärin. Merja Suomelan (1998: 31) mukaan tähän on olemassa hyvin looginen selitys: urheilun perusolemus on itseään toistavaa, samankaltaista päivästä ja vuodesta toiseen. Jääkiekko-ottelussa pelataan kolme kahdenkymmenen minuutin erää, Keski-Euroopan mäkiviikko päättyy Bischofshofenin kilpailuun, ja hiihdon kuninkuusmatka on 50 kilometriä. Kuninkuusmatkan kaltaiset metaforat elävöittävät muuten niin vakiintuneista tapahtumista kertovaa urheilukieltä. Monet metaforista tosin ovat olleet niin pitkään käytössä ja siinä määrin vakiintuneita, ettei niitä helposti edes enää miellä sellaisiksi.

George Lakoffin ja Mark Johnsonin (2003: 4-5) käsittemetaforateorian mukaan jos jokin yläkäsite ymmärretään toisen käsitteen kautta, voidaan alakäsitteetkin ymmärtää samalla tavalla metaforisesti. Jos jääkiekko halutaan ymmärtää käsitteen SOTA kautta, niin myös alakäsitteet, kuten *hyökkääjä*, *laukaus* ja *torjunta* voidaan käsittää suhteessa yläkäsitteeseen. Metaforakuvaukset eivät kuitenkaan toteudu joka suhteessa, sillä mainitun jääkiekon yhteydessäkään ei puhuta *vihollisista*, *tappamisesta* ja *sotavangeista*. Suomela (1998: 33–44) pitää juuri jääkiekkoa esimerkkinään puhuessaan konventionaalisista metaforista: sotasanastosta on tullut virallista jääkiekkotermistöä, josta puhutaan siis myös lajin sääntökirjassa. Lisäksi sanastoa on lainattu muun muassa taloudesta, työkuultuurista, esiintymistäiteesta ja merenkulusta. Urheiluun liittyen tällaisista lähteistä ammennettu aggressivisuus ja voima mielletään positiivisiksi (Bryson 1990: 48).

Laajemmassa mielessä urheilukieltä puhuttuna muotona selostuksessa koskevat samat lainalaisuudet kuin muitakin erityneitä kielimuotoja: syntaksi, morfologia ja leksikko eivät ole toisistaan riippumattomia, vaan ne yhdessä vaikuttavat siihen, miten sanojen ja lauseiden merkityksiä tulkintaan. Lisäksi lauseet ovat luonteeltaan produktiivisia, ja niitä voi yhdistellä keskenään siten, että jatkuvasti syntyy uusia deiktisiä merkityksiä (Saeed 2003: 7–11). Selostuskielessä varsinkin denotatiivisten päämerkitysten ja konnotatiivisten sivumerkitysten vaihtelu vaatii kuulijalta tai

katsojalta taustatietoihin perustavaa tulkintaa. Myös deiktiset spatiaaliset ilmaukset, kuten *tässä* ja *ylhällä* ohjaavat vastaanottajan havainnointia (Saeed 2003: 37–39, 182–185).

2.4.2. Selostajan rooli urheilukilpailuissa

Selostajan tehtävänä ei ole kuvata ja kertoa kaikkea, mitä urheilusuorituksen aikana tapahtuu, vaan keskittyä merkittäviin kohtiin. Näin varsinkin, kun kyseessä on televisiolähetykseen liittyvä selostus, ja katsoja näkee itsekin, mitä kentällä tapahtuu. Esimerkiksi jalkapallon kohdalla, kun pelin painopiste on keskikentällä, olennaista on kertoa pallon liikkumisesta pelaajalta toiselle eikä kuvailla kunkin pelaajan syöttötekniikkaa. Jalkapallossa keskikenttäpeli on kuitenkin vasta kiinnostavan maalitilanteen pohjustusta.

Saukkosen mukaan radio- ja lehtiselostukset ovat uutiskieleen verrattuna konkreettisempia ja dynaamisempia (Saukkonen 1984: 75–78). Tämä omalta osaltaan selittää myös sitä, millaisen kuvan jalkapallosta saa pelkän tv-selostuksesta poimitun verbiaineiston perusteella. Todellisuudessa peli on paljon moniulotteisempaa ja verkkaisempaakin. Toisaalta hiihdon tyyppisessä lajissa, jossa itse ratkaisevaa suoritusta on koko hiihtoreitti lähdöstä maaliin, suoritusta kuvaillaan tasaisesti koko matkan ajan.

Kaikkea ei kuitenkaan voi eikä ole tarpeen mainita selostuksessa. Joskus hämmennystä aiheuttavatkin tilanteet, joissa selostaja on sanomatta sanaakaan, vaikka syöttöjä on ehditty vaihtaa puolenkymmentä ja pari toisiinsa törmännyttä pelaajaa makaa maassa. Taitoluistelussa kommentoinnin niukkuuteen vaikuttaa myös se, että luistelu tehdään musiikin rytmiin, joten asiantuntevan katsojan pitäisi pystyä myös kuuntelemaan sitä (Uotila 2015). Kokeneen taitoluisteluselostajan Anuliisa Uotilan (2015) mukaan myös katsojat ovat antaneet palautetta siitä, että selostaja puhuu liikaa. Uotilan mielestä taitoluistelulähetykset ovat urheilukilpailuja, ja asiantuntijoiden tehtävä on auttaa katsojaa saamaan lajista irti mahdollisimman paljon. Selostaja ei ole kuitenkaan kaikkien kentätapahtumien simultaanitulkki vaan tunnelmaa kohottava tarinankertaja.

Urheilussa keskeisiä ovat persoonat ja heidän seuraaminen. Esimerkiksi

automatisoitu sähköauto tai metro ovat ilmöinä mahdollisia, koska arkipäiväiseen liikkumiseen ei automaattisesti liity tarinaa, romantiikkaa. On vaikea kuvitella, että robottien pelaama jalkapallo olisi kiinnostavaa. Urheilulla on lisäksi poliittisia motiiveja: kansakunnat voivat osoittaa mahtiaan rauhanomaisesti (Jokisipilä 2014: 24). Yksilötasolla urheilu sopii identiteetin rakentamiseen, sillä on tavallista valita suosikkiurheilija tai -joukkue, jonka voi ajatella edustavan itseään (Virtapohja 1998: 58–59).

Kun mietitään, miksi selostusta tarvitaan, syy ei ole pelkästään sen pragmaattisuus seuraamisen apuvälineenä. Selostus on tunnelman kohottaja. Lajien selostustyylihin on muotoutunut traditioita siitä, millaisen keskimääräisen mielikuvan selostaja kustakin lajista välittää: esimerkiksi tekninen vai emotionaalinen, korkeakulttuurinen vai kansanomainen. On luonnollista, että persoonakohtaisia tyylieroja on, mutta tietyt hiljaiset konventiot tuntuvat säilyvän. Liikkeen dynaamiset vaihtelut, rytmi, fyysinen kontakti ja aikarajaukset vaikuttavat lajin sisälle rakennetuista elementeistä siihen, millaiseksi liikkeen kuvaus alkaa muotoutua. Selostustraditioita ovat eittämättä muovaamassa myös ulkourheilulliset syyt, kuten markkinointi ja brändäys.

3 TUTKIMUSaineisto

3.1. Urheilulajien esittely ja säännöt

Hiihdossa seurataan yksittäisen urheilijan etenemistä lumisessa maastossa aloituspaikasta A (lähtö) päätepisteeseen B (maali). Hiihtäjällä on jaloissaan on sukset, joiden avulla hän liikkuu. Suksien liukua tehostetaan käsissä olevilla sauvoilla työntäen. Lajista on kaksi variaatiota liikkumistavan mukaan: Perinteisessä hiihdossa edetään lumeen tehtyä latu-uraa pitkin. Vapaassa hiihtotavassa latua ei ole, vaan hiihtäjä liikkuu lumipenkan päällä ”vapaasti”. Hiihtotyylä kutsutaan myös luisteluksi, koska eteneminen muistuttaa sitä. Maastohiihdon arvokilpailuissa hiihtomatkat vaihtelevat hieman yli kilometrin mittaisesta sprinttihiihdosta (naisilla 1,27 km ja miehillä 1,5 km) naisten 30 km:n ja miesten 50 km:n matkaan (FIS 2015: 39). Matkan aikana hiihtäjä voi ohittaa kilpakumppaneitaan ja tulla myös itse ohitetuksi. Ensimmäisenä maaliin saapunut julistetaan voittajaksi.

Taitoluistelu jakautuu neljään alalajiin: yksinluisteluun, pariluisteluun, jäätanssiin, ja muodostelmaluisteluun.¹ Yksinluistelussa luistelija esittää musiikin rytmiin sovitettua ohjelman, joka sisältää pakollisia taitoelementtejä. Ohjelmia on kaksi: lyhyt- ja vapaaohjelma. Lyhytohjelman luistelu-aika on enintään 2 minuuttia ja 50 sekuntia, ja siihen tulee sisältyä seitsemän vaadittua elementtiä. Elementeissä on pientä vuosittaista varianssia. Vapaaohjelman kesto on miehillä 4 minuuttia ja 30 sekuntia ja naisilla 4 minuuttia. Naisilla vapaaohjelman tulee sisältää enintään 12 ja miehillä 13 taitoelementtiä. Ohjelmiin sisällytettävät taitoelementit ovat erilaisia hyppyjä ja hyppy-yhdistelmiä, pirouetteja ja askelsarjoja. Hyppyjä ovat axel, flippi (flip), lutz, tulppi (toeloop), ritti (loop) ja salchow (ISU 2014: 76, 97–104). Hypyistä on kaksois-, kolmois- ja (miehillä) neloishyppyvariaatiot hypyn ilmalennon aikana pyörittyjen kierrosten mukaan. Tuomaristo arvioi luistelijan suorittamien taitoelementtien vaikeutta ja laatua ja ohjelman kokonaisuuden onnistumista (myös esittämistä) ja antaa sen perusteella arviointipisteet. Lyhytohjelman painoarvo on 1/3 ja vapaaohjelman 2/3

¹ Tutkimuksessani ei ole mukana muodostelmaluistelua, sillä siitä ei ollut saatavilla riittävästi materiaalia.

kokonaissuorituksesta. Eniten pisteitä saanut voittaa (Suomen taitoluisteluliitto 2014: 133).

Pariluistelussa pari tekee jäällä yksinluisteluelementtejä ja pariluisteluliikkeitä. Pariluisteluelementtejä ovat nosto, kaksoiskierrenosto, kaksois- tai kolmoisheittohyppy, paripiruetti ja kuolemanspiraali. Pariluistelun lyhyt- ja vapaaohjelmien kestot ja painoarvot ovat samat kuin miesten yksinluistelussa. Jäätanssissa luistellaan pariluistelun tapaan pareittain. Jäätanssissa ilmaisussa on tanssillisia elementtejä, eikä siinä ole hyppyjä eikä hartiatason yli meneviä nostoja. Jäätanssikilpailu koostuu lyhyt- ja vapaatanssista (Suomen taitoluisteluliitto 2014: 50–51, 56–58).

Jalkapallossa kaksi joukkuetta yhdessä muodostaa pelin, jossa joukkueen pelaajat yrittävät saada pelivälineenä toimivan pallon vastustajajoukkueen maaliin. Palloa liikutetaan pääsääntöisesti jalkaterällä potkimalla ja joskus myös päällä puskemalla. Pelikenttänä on tasainen nurmi, jonka pituus on 100–110 metriä ja leveys 64–65 metriä (FIFA 2015: 7). Kenttä on jaettu kahtia pituussuunnassa niin, että kummallakin joukkueella on oma kenttäpuoli. Pelaajat etenevät kentällä kävellen tai juosten, ja joukkuekaverit potkivat palloa toisilleen eli syöttävät sitä eteenpäin. Kulloinkin palloa hallussaan pitävä joukkue hyökkää eli etenee kohti vastustajan maalia, ja toinen joukkue tällöin puolustaa ja yrittää ottaa pallon itselleen.

Kummallakin joukkueella on kerrallaan kentällä 11 pelaajaa, joista yksi on maalivahti, joka yrittää laukauksia torjumalla estää pallon menemistä oman joukkueen maaliin. Pelaajien lisäksi kentällä on erotuomari, joka seuraa pelin kulkua ja puuttuu kentällä tapahtuviin sääntörikkomuksiin. Tärkein sääntö on se, että kenttäpelaaja ei saa koskea palloon käsillään. Lisäksi fyysinen kontakti vastustajan pelaajiin on kielletty, ellei pelaaja kosketa palloon ennen kontaktin syntymistä. Sääntöjen rikkomisesta toinen joukkue saa vapaa- tai rangaistuspotkuja ja pelaajat henkilökohtaisia varoituksia, joista ankarin on ulosajo kentältä. Pelin voittaa joukkue, joka tekee enemmän maaleja.

Jääkiekko muistuttaa perusideltään jalkapalloa: kentällä on kaksi joukkuetta, jotka yrittävät saada pelivälineen vastustajan maaliin. Pelivälineenä on pallon sijaan pieni kuminen kiekko ja kenttänä tasainen jää, joka on ympäröity laidoilla kaukaloksi. Kentän koko on jalkapalloa pienempi: se vaihtelee eri maiden sarjoissa niin, että pituus on 56–61 metriä ja leveys 26–30 metriä. Kummallakin joukkueella on kentällä kerrallaan kuusi pelaajaa, joista yksi on maalivahti. Pelaajat liikkuvat luistimilla ja liikuttavat kiekkoa

mailalla. Kiekkoon saa koskea myös muulla vartalolla, mutta maalin tekemiseen on käytettävä mailaa.² Liiallinen fyysinen kontakti on myös jääkiekossa rangaistavaa, samoin kuin mailalla lyöminen ja kamppaaminen. Tavallisin rangaistus on 2 minuutin jäähy, jonka aikana rangaistu pelaaja on poissa pelistä. Tällöin toinen joukkue pelaa ylivoimalla, jolloin maalitilanteita syntyy enemmän. Suuresta rikkomuksesta pelaaja voi saada ottelurangaistuksen (IIHF 2015: 18–19, 62–63).

3.2. Aineistonkeruu

Hiihtoa käsittelevän osuuden aineistona käytin helmikuun lopulla 2011 Norjan Holmenkollenilla järjestettyjen Hiihdon MM-kilpailujen selostusmateriaalia. Mukana on miesten ja naisten perinteisen ja vapaan hiihtotavan matkoja sekä yhdistetyn hiihtosuuksia. Taitoluisteluaineisto on marras- ja joulukuun 2011 Grand Prix -kilpailuista sekä vuoden 2012 kevään suomenmestaruus- ja maailmanmestaruuskilpailuista. Materiaali koostuu tasaisesti miesten ja naisten lyhyt- ja vapaaohjelmista, joihin sisältyy kilpailuviikonloppujen kaikki yksinluistelut, pariluistelut ja jäätanssit.

Jalkapalloaineistossa on miesten Mestarien liigan otteluita keväältä 2011 ja syksyltä 2015. Jääkiekon selostusmateriaali on kerätty miesten maailmanmestaruuskilpailuista keväältä 2011. Tallensin eri lajien kilpailut digiboksin kiintolevyille, jotta pystyin poimimaan selostuksista kaiken tarvitsemani aineiston. Kirjasin aluksi ylös kaikki liikkumiseen liittyvät verbit, sillä koko ajan etenevästä äänivirrasta on helpompi poimia hieman ylimääräistäkin kuin tehdä pika-analyysi kunkin sanan kohdalla heti sen kuultuaan.

Verbien kategoriajakoa miettiessäni ajatteluni pohjana oli Pajusen edellä mainittu refleksiivisten ja lokomotionaalisten verbien luokittelu (2001: 193, 210). Aineistoa silmäillessäni havaitsin, että verbistö on hyvin monipuolista: paljon deskriptiivisiä verbejä sekä muita, joiden denotaatio ja konnotaatio poikkeavat yleiskielestä. Tämä havainto aiheutti sen, että valmista liikeverbiluokittelua käyttäen syntyisi liian paljon tyhjiä luokkia, jolloin tutkimuksen näyttöarvo tutkimustavoitteisiini nähden heikkenisi. Tästä syystä päädyin aineistolähtöiseen luokitteluun. Tällainen luokittelu on

² Kiekon voin ohjata maaliin myös luistimella tai vartalolla.

tapauskohtaista, ja koska tarkoitukseni on päästä käsiksi lajien luonteeseen, aloin mielikuvallisesti pohtia, mitä lajeissa tapahtuu; millaisista suorituksista ja osasuorituksista ne koostuvat. Tämä auttaisi oletettavasti verbikategorioiden rungon luomisessa.

Refleksiiviverbien kohdalla alustavasti yksi pääryhmä tuntui riittävältä, niiden määrä ei vaikuttanut niin suurelta. Lokomotionaalisten verbien luokittelussa taas lähdin ajatuksesta, jonka mukaan kävelemistä tai juoksemista voidaan pitää kaikkein prototyypisimpinä liikkeenä, liikkeen standardimuotona, kun puhutaan etenevästä liikkeestä. Ajatukseen sisältyy semanttista tulkintaa prototyypistä (Kuiri 2004: 30). Kävelemisessä tai juoksemisessa liikkeen tarkempaa suuntaa tai sen kohdetta ei ole määritelty. Pääsääntöisesti urheilussa liikkuminen on kuitenkin tyypiltään etenevää. Liikkumiseen ei myöskään tarvita sen mahdollistavia välineitä. Seuraavaksi pohdin, minkälaisena valitsemieni urheilulajien liike näyttäytyy, jos sitä mielikuvallisesti vertaa kävelemiseen tai juoksemiseen.

Hiihdossa liike on pääsääntöisesti eteenpäin pyrkivää, lineaarista. Liikkumiseen tarvitaan välineiksi sukset ja sauvat. Laskujen aikana liike pysyy melko samanlaisena kuin tasaisilla osuuksilla, mutta nousujen kohdalla sukset irtoavat lumesta, ja etenemiseen tulee luistelua ja kävelyä muistuttavia piirteitä. Lisäksi matkan varrella urheilija kohtaa kanssakilpailijoitaan, joihin nähden oma liikkuminen mukautuu.

Taitoluistelussa korostuu luisteleminen ja hyppääminen. Ensin mainitussa liike tapahtuu välineen eli luistimien avulla. Hyppäämisessä liike on x-y-akselin suuntaista, jolloin hyppääminen, siihen valmistautuminen ja sen päättäminen on keskeistä. Lisäksi pirueteissa luistelija pyörii oman akselinsa ympäri. Yksinluistelussa luistelija tekee oman, itsenäisen suorituksensa, eikä jäällä ole siis silloin muita urheilijoita. Pariluistelussa ja jäätanssissa parin miespuolinen luistelija heittää tai nostaa naispuolista partneriaan.

Jalkapallossa liikkuminen tapahtuu jalan, eikä jalkapallokenkien käyttö muuta liikkeen muotoa tavalliseen kävelemiseen tai juoksemiseen nähden. Niitä ei siis voi pitää varsinaisena välineenä. Pelaajat sen sijaan liikuttavat palloa toisilleen. Pallo on siis väline, johon liike kohdistuu. Syöttämisen lisäksi pelaajat potkaisevat eli laukovat palloa kohti maalia tai puskevat sitä päällään. Toisen joukkueen pelaajat puolestaan yrittävät vaikeuttaa vastustajan pelaamista katkaisemalla syöttöjen suuntalinjoja,

peittämällä laukauksia tai estämällä pelaajan etenemisen fyysistä voimaa käyttäen. Kaiken tämän tarkoituksena on pallon saaminen oman joukkueen haltuun, minkä jälkeen puolustajista tulee hyökkääjiä ja päinvastoin. Tämä roolien vuorottelu jatkuu koko pelin ajan (Niiniluoto 2007: 22–23).

Jääkiekko muistuttaa maalintekopelinä jalkapalloa, mutta koska elementtinä on jää, liikkuminen tapahtuu luistimien päällä. Ne ovat siis liikkumisen mahdollistava väline. Myös kiekon liikuttamiseen tarvitaan välinettä eli mailaa. Pelissä on kontaktia enemmän kuin jalkapallossa, koska vauhti on suurempi, pelialue pienempi, ja se rajautuu laitoihin. Pelaajat törmäävät usein tarkoituksella ja vahingossa niin vastustajapelaajiin, joukkueovereihin, tuomareihin, laitoihin ja maalitolppiin. Tästä syystä myös tuomarilinja on salliva kontakteja kohtaan, ja fyysisyyttä pidetäänkin yhtenä lajin keskeisimmistä elementeistä muihin joukkuepeleihin nähden (Jokisipilä 2014: 44).

3.3. Aineiston luokittelu

Lajikohtaisen analyysin ja aineiston alustavan tutkimisen tuloksena muodostin kaksi pääkategoriaa: a) refleksiiviset liikeverbit ja b) lokomotionaaliset liikeverbit. Refleksiiviset liikeverbit muodostavat sellaisenaan oman ryhmänsä. Refleksiivisiä liikeverbejä aineistossani ovat esimerkiksi *kaatua* ja *pyöriä*. Lokomotionaaliset liikeverbit jaan seuraaviin alaryhmiin: a) itsenäisen ja omavoimaisen liikkeen verbit, b) toiseen urheilijaan suhteutuvat liikeverbit c) välineen käyttöön liittyvät liikeverbit ja d) pari, ryhmän tai joukkueen liikkeen verbit. Lisäksi itsenäisen ja omavoimaisen liikkeen verbit jakautuvat vielä tapaa osoittaviin liikeverbeihin sekä vauhtia ja sen vaihtelua osoittaviin liikeverbeihin.

Itsenäisen ja omavoimaisen liikkeen verbiryhmässä *itsenäinen* viittaa siihen, ettei liike viittaa eksplisiittisesti tai implisiittisesti toiseen henkilöön. Omavoimaisuus puolestaan tarkoittaa, ettei liikkumiseen liity väline erottamattomana osana sen merkitystä. Kategoriaan kuuluvat esimerkiksi merkitykseltään generiset *liikkua* ja *mennä*. Alakategorioissa tapaa osoittaviin verbeihin kuuluu *askeltaa* ja vauhtia

osoittaviin *kiristää*.

Toiseen urheilijaan suhteutuvassa verbiryhmässä verbien denotaatio kontekstissaan viittaa siihen, että agentin lisäksi verbin käyttöön liittyy toinen henkilö. Viittaussuhde voi olla eksplisiittinen eli suoraan ilmaistu tai implisiittinen eli epäsuorasti sisältyvä. Esimerkki eksplisiittisestä (1) ja implisiittisestä (2) viittauksesta jalkapalloaineistossa:

(1) Corluka **törmää** Carvaljuun.

(2) Ei saa Di María vielä lupaa antaa, sen verran **tönittää** maalin edessä.

Esimerkeissä eksplisiittisyyden ja implisiittisyyden määrää lauseen subjekti: kohdassa (1) agentti ja kohdassa (2) subjektittomuus passiivilauseen myötä. Viittaussuhde voi olla implisiittinen myös silloin, kun toiseen pelaajaan suhteutuvalla verbille annetaan kontekstissa vain liikkeen suunta (3). Eksplisiittisen viittauksesta tekee vastaanottajan ilmipaneminen (4). Esimerkeissä (3) ja (4) *pelata*-verbin merkitys on 'syöttää'.

(3) Katsokaa Havlatin taitoa, kun hän pelaa siellä, **pelaa** keskustaan.

(4) Pomppukiekko, jonka Lassila pysäyttää ja **pelaa** siihen puolustukseen.

Havaitsin, että aineistossani on paljon verbejä, joiden implikoima liike kohdistuu johonkin toiseen henkilöön. Esimerkiksi hiihdossa *ohittaa* on aina suhteessa toiseen urheilijaan ja tällä tavalla paljastaa urheilulajin luonteesta enemmän kuin jos sen kategoria olisi lähtökohtaan tai lopputulokseen suhteutuva paikanmuutosverbi. Samoin jalkapallossa *torpata*-verbin käyttö liittyy vastustajapelaajaan ja tämän pysäyttämiseen sen lisäksi, että se implikoi paikallaan liikkumista.

Ohittaa- ja *torpata*-verbien kohdalla huomioitava merkitysero lajin luonteen kannalta on niiden implikointi fyysisestä kontaktista: *ohittaa* ei sisällä fyysisen kontaktin implikaatiota, *torpata* sisältää. Luokittelussani päädyin kuitenkin olla tekemättä niistä erillisiä ryhmiä, jotta verbien esittelystä ei tulisi liian listamaista ja pääryhmien edustavimmat verbit nousisivat aineistosta paremmin esiin.

Kolmantena keskeisenä kategoriana luokittelussani ovat verbit, jotka implikoivat

liikettä, jossa mukana on väline. Jääkiekossa laukomiseen viittaavan *lyödä*-verbin merkitykseen sisältyy implisiittisesti väline, jonka avulla liike tapahtuu. Hiihdossa *sauvoa*-verbiin väline sisältyy eksplisiittisesti. En katso, että tässä kategorioinnissa on merkitystä sillä, onko väline ilmaistu implisiittisesti vai eksplisiittisesti. Sen sijaan antamastani esimerkistä olisi erotettava tapaus, jossa lyöminen tapahtuu nyrkeillä. Olen kuitenkin rajannut tällaisen aineiston (tappelut) pois tutkimuksestani, koska se ei liity suoraan pelin aikana tapahtuvaan liikkeeseen.³ Nyrkkeilyn kohdalla tilanne olisi tietysti toinen.

Viimeisenä ryhmänä ovat liikeverbit, jotka saavat agentikseen parin, ryhmän tai joukkueen. Kriteerinä on, että verbi saa tällaisen agenttsubjektin yli 50 %:ssa sen esiintymistä. Parisubjekti koskee aineistossani säännöllisenä ilmiönä taitoluistelun pariluistelua ja jäätanssia. Ryhmäsubjektin käyttöä ilmenee jalkapallossa ja jääkiekossa, kun puhutaan joukkueesta nimellä tai sen sisällä olevista pienemmistä ryhmistä, kuten *puolustuksesta* ja *hyökkäyksestä*. Tarkasteltavista lajeista hiihto on ainoa, jossa ei ole tämän kategorian verbejä.

3.4. Ainesto esiintymien määrä

Tässä työssä analysoin tarkemmin frekventeimpiä eli kategoriansa edustavimpia verbejä. Päähuomioni on siinä, minkälaisena agentti näyttäytyy eri lajeissa, mutta koska kyse on selostuskielestä, en pääsääntöisesti rajaa passiivi- tai nollapersoonamuotoja pois. Selostajan valintaa aktiivin ja passiivin välillä voi pitää melko satunnaisena, vaikka passiivimuodon voikin tulkita viittaavan joissakin tilanteissa implisiittiseen monikkosubjektiin (selvimmin monikon 1. persoonan viittauksissa). Molemmissa muodoissa kuitenkin viitataan urheilijan liikkumiseen, joten lajin luonteesta kertomisen kannalta seuraavissa ilmauksissa ei ole merkittävää eroa: *Sitten mennään laidasta* ja *Pesonen menee laidasta*.

Tulla-verbin osalta olen sen sijaan rajannut aineistosta pois tapaukset, joissa puhutaan osa-alueeseen siirtymästä (kronologisesti), ei niinkään liikkeestä: *Sitten tullaan rittiin*. Näkökulma on siis se, että ”selostaja ja katsoja yhdessä tulevat

3 Sekin on tietysti mahdollista, mutta omassa aineistossani ei ole tästä esimerkkiä. Tyypillinen tilanne voisi olla kiekon lyöminen ilmasta.

seuraavaan osa-alueeseen”. Ilman rajausta luisteliija näyttäisi jatkuvasti *tulevan* eri osa-alueisiin. *Mennä* ei tässä tapauksessa näyttäydä antonymisesti samankaltaisena, vaan näkökulma on liikkujassa ja liikkeessä, kuten jääkiekkoesimerkissäkin. Hiihdossa ja jalkapallossa olen venyttänyt refleksiiviverbien käsitettä eräänlaiseksi hybridiksi: liike on paikallaan tapahtuvaa, mutta siihen voi liittyä välillinen (trans)lokaatio. Tämä koskee esimerkiksi verbejä *lykkiä* ja *puskea*. Olen katsonut nimenomaan edellä mainittujen tyyppiset partiaalis-refleksiiviset verbit kuuluvaksi tähän ryhmään, sillä kokovartaloliikkeissä refleksiivisyys ei ole yhtä keskeinen osa liikekieltä tässä mielessä (esim. *ampua*, *laukoa*).

Hiihdossa, jalkapallossa ja jääkiekossa verbiesiintymiä on 900–1000, koska pyrin noin 1000 osumaan. Tämän jälkeen taitoluisteluaineiston suhteen kävi ilmi, että lajin selostustapa poikkeaa suuresti muista lajeista: se on siis kovin niukkasanaista (tarkemmin jaksossa 2.4.2.) Tästä syystä esiintymiä on vain noin 400, vaikka videomateriaalin määrä on huomattava (38 tuntia). Lajin sisäisestä verbijakaumasta voi saada kuitenkin käsityksen.

Seuraavassa esittelen kaksi taulukkoa: ensimmäisestä käy ilmi työssä tarkemmin analysoitavien verbien yhteenlaskettu edustavuus kussakin semanttisessa kategoriassa. Suluissa oleva määrä kertoo esiintymien kokonaislukumäärän kyseisessä luokassa. Toisesta taulukosta käy ilmi kunkin verbiluokan esiintymien osuus kaikista esiintymistä.

	Hiihto	Taitoluistelu	Jalkapallo	Jääkiekko
Refleksiiviset	25 (50) [50,0 %]	60 (109) [55,0 %]	26 (114) [22,8 %]	26 (52) [50,0 %]
Its. ja omav.	208 (373) [55,8 %]	33 (105) [31,4 %]	29 (92) [31,5 %]	31 (54) [57,4 %]
Tapaa os.	40 (185) [21,6 %]	30 (50) [60,0 %]	14 (45) [31,1 %]	14 (61) [23,0 %]
Vauhtia ja sen vaiht.	80 (148) [54,0 %]	14 (23) [60,9 %]	14 (33) [42,4 %]	74 (99) [74,7 %]
Toiseen urh. suht.	35 (133) [26,3 %]	22 (38) [57,9 %]	30 (99) [30,3 %]	44 (121) [36,4 %]
Välineen käytt.	12 (18) [66,7 %]	11 (14) [78,6 %]	146 (520) [28,1 %]	226 (498) [45,4 %]
Parin, ryh. t. joukk.	–	6 (6) [100 %]	39 (61) [63,9 %]	10 (19) [52,6 %]
Yhteensä	400 (907) [44,1 %]	189 (345) [47,1 %]	298 (964) [30,9 %]	441 (904) [48,8 %]

Taulukko 1. Edustavien verbien osuus semanttisissa ryhmissä.

	Hiihto	Taitoluistelu	Jalkapallo	Jääkiekko
Refleksiiviset	50 [5,5 %]	109 [27,2 %]	114 [11,8 %]	52 [5,8 %]
Its. ja omav.	373 [41,1 %]	105 [26,2 %]	92 [9,5 %]	54 [6,0 %]
Tapaa os.	185 [20,4 %]	50 [12,5 %]	45 [4,7 %]	61 [6,7 %]
Vauhtia ja sen vaiht.	148 [16,3 %]	23 [5,7 %]	33 [3,4 %]	99 [11,0 %]
Toiseen urh. suht.	133 [14,7 %]	38 [9,5 %]	99 [10,3 %]	121 [13,4 %]
Välineen käytt.	18 [2,0 %]	14 [3,5 %]	520 [53,9 %]	498 [55,1 %]
Parin, ryh. t. joukk.	–	6 [1,7 %]	61 [6,3 %]	19 [2,1 %]
Yhteensä	907 [100 %]	345 [100 %]	964 [100 %]	904 [100 %]

Taulukko 2. Semanttisten ryhmien verbiesiintymien osuus kaikista esiintymistä.

Edustavia verbejä on valittu kuhunkin luokkaan 1–5 riippuen verbien frekvenssistä. Edustavuusprosenttia ei ole tarkoituksella pyritty nostamaan lisäämällä edustavien verbien määrää tapauksissa, joissa prosentti näyttää jäävän alhaiseksi. Valinta olisi tällöin mielivaltaista. Pieni prosentti kertoo siitä, ettei luokassa ole erityisen suurifrekvenssisiä verbejä, vaan jakauma on tasaista. Kaikissa luokissa kuitenkin vähintään 1–2 verbin edustus on muita suurempi. Etenkin näissä tapauksissa selostajan persoonalliset verbivalinnat voivat tuottaa suuriakin eroavaisuuksia edustaviin verbeihin. Mainittakoon kuitenkin, että kaikissa lajeissa selostajia ja kommentaattoreita on enemmän kuin yksi.⁴ Yleisesti sanottuna hiihdossa itsenäisen ja omavoimaisen liikkeen osuus on suuri samoin kuin taitoluistelussa. Siinä myös refleksiivisten verbien käyttö korostuu. Jalkapallossa ja jääkiekossa välineen käyttöön liittyvät verbit ovat keskeisiä.

4 Hiihto: Jussi Eskola, Hannu-Pekka Hänninen, Jarmo Punkkinen; taitoluistelu: Laura Lepistö, Jere Nurminen, Tapio Suominen, Pirjo Uimonen, Anuliisa Uotila; jääkiekko: Antero Mertaranta, Kimmo Porttila; jalkapallo: Antti Ennekari, Niki Juusela, Tapio Suominen.

4 LIIKEVERBIT HIIHDOSSA

4.1. Refleksiiviset liikeverbit

kaatua, pyörähtää, kompuroida

Hiihdossa kaatumista merkitsevät liikeverbit ovat ainoita, jotka ilmaisevat paikallaan tapahtuvaa liikettä. Hiihtokontekstissa yleiskielen *kaatua* (a) ei käyttydy poikkeavalla tavalla vaan noudattaa Kielitoimiston sanakirjan (myöhemmin KS) merkitystä 'mennä kumoon, nurin, kellistyä, kellahtaa' (KS s.v. *kaatua*). *Kaatumisen*, *pyörähtämisen* ja *kompuroimisen* esiintymiskontekstit ovat sellaisia, että ne voisivat lähes aina korvata toisensa. Niiden implikoima liike on aineistossani aina kontrolloimatonta ja momentaanista.

Aineistoni tapauksissa *pyörähtäminen* on aina merkityksessä 'kaatua' (6). Sen sijaan verbin *kompuroida* merkitys on KS:n mukaan 'liikkua kömpelästi, kompastella'. Aineistossani *kompuroida* esiintyy myös merkityksessä 'horjahtaa', joten sen merkitys on lähempänä verbiä *kompastua* (KS s.v. *kompuroida* 'horjahtaa tai kaatua jalan osuessa tai takertuessa johonkin'). Pelkän aineistoesimerkin varassa ei tosin voi varmistua siitä, onko Gottwald kaatunut vai horjahtanut (7).

Esimerkit (5) ja (7) kuvaavat komplementtia tapahtumaa. Ilmauksissa lokaatio on ilmaistu deiktisiä pronomineja käyttäen (*tässä*, *siinä*). Myös kohtaa (6) voi pitää komplementtina tapahtumana silloin, kun se on kielentyneenä selostukseen. Liiketapahtuman temporaalinen kesto on niin lyhyt, ettei aikamuoto muuta havaitun liikkeen merkitystä (*kaatui* vs. *pyörähtää*). Esimerkeissä (5)–(7) Tapa on KOKOVARTALOLIIKE.

(5) Barthelemy **kaatui** heti tässä.

(6) Crowford **pyörähtää**.

(7) Gottwald **on** siinä **kompuroinu** ja menettäny taistelun.

4.2. Lokomotionaaliset liikeverbit

4.2.1. Itsenäisen ja omavoimaisen liikkeen verbit

hiihtää

Kaikkein läpinäkyvimmin juuri hiihtoon liittyvää verbiä *hiihtää* (KS s.v. *hiihtää* 'liikkua suksilla') on käytetty suhteellisen vähän kuvaamaan juuri selostushetkellä tapahtuvaa momentaanista liikettä (8). Sen sijaan valtaosa verbin käytöstä liittyy tilanteisiin, joissa puhutaan jo edetystä matkasta (9).

(8) Ja rennosti Lähteenmäki tässä **hiihtää**.

(9) Pellegrino **on hiihtänyt** kyllä hyvin fiksusti sieltä noususta, seurannut vain Hellneriä.

Tyypillisesti *hiihtää* saa subjektikseen yksilöagentin, (8) ja (9). Lisäksi tavallista on tapaa koodaavan adverbien mukanaolo (*rennosti, fiksusti*). Aineiston tapauksissa *hiihtää*-verbin merkitys noudattaa KS:n antamaa kuvausta eikä ole erikoistunut siitä poikkeavaksi. Tässä suhteessa *hiihtää* onkin erikoistapaus hiihdon deskriptiiviverbeihin nähden, sillä sitä on lainattu muuhun käyttökontekstiin (KS s.v. *hiihtää, Mies hiihti pitkin käytäviä*) eikä päinvastoin.

Esimerkissä (8) *hiihtämisen* Liike on ei-translokationaalista, etenevää. Viitekehys on NÄKÖKULMAKESKEINEN, koska kiinnepiste on selostajan lokaatiossa (tarkemmin sanoen kuvaajan). Esimerkissä (9) Viitekehys sisältää viittauksen liikkujan omaan positioon mennessä ajassa. Näin ollen ilmaus on OBJEKTIKESKEINEN ja translokationaalinen.

lähteä

Lähteä-verbillä (KS s.v. *lähteä* 'alkaa mennä t. kulkea [pois]') on hiihdossa lähinnä kahdenlaista käyttöä: puhutaan *matkaan* ja *ohittamaan lähtemisestä*. Tyypillisesti, kun kilpailijat ovat saaneet lähtöluvan, selostaja toteaa lähdön tapahtuneen (10). Kilpailun aluksi todetaan asiaintilan muutos yleisellä tasolla, ja kun ryhmä on liikkeellä, kuvataan

kärkijoukkoon nousseen hiihtäjän lähtöä suhteessa muihin. Tällöin *lähteä* noudattaa KS:n sekundaarista merkitystä 'irrota, irtautua, erkaantua, hellitä' (11). Esimerkin (10) *lähteä matkaan* on leksikaalistunut, joten Liikkeen translokaatio ei ole täysin selvä. *Matkaa* ei voi myöskään pitää konkreettisena objektina, joten se ei ole Maamerkki. Suuntakaan ei käy ilmi. Tässä suhteessa se ei eroa tapauksesta, jossa adverbien avulla on määritetty teon laatua (11). Molemmissa Viitekehystä voi pitää NÄKÖKULMAKESKEISENÄ.

(10) Naiset **lähtevät** matkaan.

(11) Falla **lähtee** sähäkästi.

Paitsi että *lähteä* on liike-, on se ennen kaikkea muutosverbi. Tämä näkyy jo lähtötilanteessa ja myös myöhemmin reitin varrella silloin, kun latuprofiili tai hiihtäjien etäisyys toisiinsa nähden muuttuu. Latuprofiilissa tapahtuvat muutokset, kuten ylä- ja alamäet ja jyrkät käännökset, pakottavat hiihtäjän valmistautumaan niihin muuttamalla omaa hiihtotekniikkaansa.

Paitsi tekniikan muutoksen suhteen, latuprofiilin muutokset ovat myös itse kilpailun kannalta ratkaisevia käännekohtia. Näin ollen nämä kohdat nousevat esille myös selostuksessa silloin, kun muutos alkaa (12). Esimerkeissä (12) Liike on aiempia esimerkkejä selvemmin translokationaalinen, koska Maamerkki (*laskuun*) on ilmaistu, ja Viitekehys on näin ollen OBJEKTIKESKEINEN. *Lasku* on Maamerkkinä deiktinen, mutta samalla se on myös fyysinen objekti.

Kilpailun kannalta merkittäviä hetkiä ovat ennen muuta ne, joissa hiihtäjien etäisyys toisiinsa nähden muuttuu. Tällaisista muutoksista tärkein on ohittaminen. Aineistossani tavallisin tapa kertoa ohittamisesta on käyttää *lähteä ohi(tukseen)* -rakennetta, (13) ja (14).

(12) Björge **lähtee** laskuun ensimmäisenä.

(13) Jylhä **lähti** ohitukseen.

(14) Nyt **lähtee** Northug ohi, pääsee Pellegrinon ohi.

Merkitykseltään *lähteä ohi(tukseen)* ilmentää ainoastaan pyrkimystä ohittaa

kanssakilpailija, ei sitä, tapahtuuko ohitus. Viimeiseen esimerkkiin (e) sisältyy ohitus myös komplementtina tapahtumasarjana. Käsittelen tarkemmin tällaista ohittamista tuonnempana (ks. **ohittaa, kuitata**).

Esimerkissä (13) *ohitukseen* ei ole konkreettinen Maamerkki, joten Reittiä ei voi määrittää. *Ohitukseen*-muodon voi katsoa koodaavaan deiktisesti Suuntaa. Yhdessä menneen aikamuodon kanssa (*lähti*) se tukee tulkintaa, jossa Liikkujan lokaatiossa on tapahtunut muutos. Tästä syystä Viitekehys on myös OBJEKTIKESKEINEN. Esimerkki (14) on mielenkiintoinen, koska satelliittirakenteensa takia Reittiä ei ole koodattu *lähteä*-verbiin. Sinänsä toistainen rakenne (*ohi*) on puhutulle kielelle tyypillistä (Saukkonen 1970). Liikkeellä ei ole näin ollen Maamerkkiä, ja se on myös rajaamatonta, mikä tukee NÄKÖKULMAKESKEISTÄ Viitekehystä, kun sisäistä viittaussuhdetakaan ei ole.

mennä

Mennä-verbin käyttäminen hiihtokielessä on hyvin moninaista. Geneerisenä etenemisverbinä (KS s.v. *mennä* 'yl. liikkeestä: kulkea [poispäin]') sitä käytetään *hiihtämisen* asemesta, koska sen käyttöala ulottuu myös yleiseen tapahtumakuvaukseen (ks. **hiihtää**). Useimmiten *mennä* on ilmaisemassa merkitystä 'nykyhetkessä tapahtuva hiihtäminen', kuten esimerkeissä (15) ja (16).

(15) Hattestadin perässä Modin – **menevät** kovempaa tässä nousussa kuin Northug.

(16) Siellä **menevät** kärkimiehet ihan tasavauhtia.

Näiden esimerkkien tapauksissa *mennä*-verbin voisi merkityksensä puolesta korvata *hiihtää*-verbillä, ilman että lausumien merkitysisältö muuttuisi. Sen sijaan on tapauksia, joissa *mennä* ja *hiihtää* eivät ole rinnakkaisia vaihtoehtoja. Esimerkissä (17) on rinnastettu *tulla* ja *mennä* siten, että ne ovat luonteva pari vastakkaisten merkitystensä takia.

(17) Lähteenmäki tulee rinnalle ja **menee** ohi!

Aineistossa ei ole esimerkkiä, jossa *hiihdettäisiin ohi* tai *hiihdettäisiin edelle*. Jälkimmäiseen tapaukseen on tosin vastine, jossa käytetään *mennä*-verbiä (18). Myös esimerkkiä (19) olisi vaikea kuvitella siten, että *mennä*-verbin tilalla olisi *hiihtää*. Siinä merkitykseen liittyy paitsi 'ohittaminen' myös 'kannustaminen'. Mallina saattaa jälkimmäiseen viitaten olla myös englanninkielisissä urheiluselostuksissa tyypillinen *Go-go-go!*-ilmaus.

(18) Kazakstan **menee** Norjan edelle tuohon laskuun.

(19) Ja Nousiainen **menee, menee, menee!**

Esimerkin (15) Viitekehys on objektikeskeinen (*nousussa*). Liike on etenevää, sillä se saa Reitin parametriksi PAIKAN (*nousu + ssa*). Esimerkkien (16) ja (19) Liike on etenevää. Esimerkki (16) sisältää deiktisen viittauksen lokaation (*siellä*), mikä on merkitsemässä lähinnä selostajan havainnointia eikä tarkennu ilman kontekstia. Deiktisten lokuutioiden käyttö kuitenkin viittaa NÄKÖKULMAKESKEISEEN Viitekehukseen (Blomberg 2014: 64). Sellaisesta on tässäkin kyse, koska Maamerkki ei ole konkreettinen. Kohdassa (e) sitä ei ole lainkaan, joten Viitekehys määräytyy samoin.

Esimerkin (18) Liike on translokatiiviista ja Viitekehys OBJEKTIKESKEINEN. Ilmaukseen sisältyy deiktinen Maamerkki (*laskuun*), ja Reitiksi määrittyy LOPPU. Esimerkissä (17) ohittamiseen liittyvä relaatio muistuttaa *lähteä ohi* -rakennetta (ks. **lähteä**). Myös siinä *ohittamisen* kohde jää implisiittiseksi, joten Viitekehys on NÄKÖKULMAKESKEINEN.

4.2.1.1. Tapaa osoittavat verbit

askeltaa, stepata

Askeltamista (KS s.v. *askeltaa* 'edetä askelin') käytetään kuvaamassa 'jyrkässä ylämäessä etenemistä jalkoja nostellen, jalkaterät ulospäin käännettyinä'. *Askeltaminen* tunnetaan hiihtokielessä myös haarakävelynä. Lisäksi *askeltaa*-verbiä käytetään verbin *stepata* varianttina silloin, kun eteneminen on tätä rauhallisempaa (20). Usein vasta konteksti paljastaa, kumpaan etenemistapaan viitataan.

Stepata viittaa tanssilajiin steppi, jossa kengän pohjiin upotettuja alumiinirautoja naputellaan rytmikkäästi lattiaa vasten. Hiihtokielessä ääneen liittyvä aspekti ei ole yhtä keskeinen, sillä ääntä ei läheskään aina voi kuulla. Kyse onkin lähinnä liikkeen samankaltaisuudesta, kun hiihtäjä nostelee suksiaan rytmikkäässä tahdissa ja etenee tällä tavoin (21). *Steppaamisesta* puhuminen sopiikin elävöittämään selostuskieltä. Tätä tulkintaa tukee myös frekventatiivijohtimen -ile- käyttö, joka tuo mukanaan ilmaisuun leppoisaa sävyä (c) (VISK § 1735).

(20) Northug **askeltaa** taitavasti sisäkautta.

(21) Filbrich yrittää sieltä **stepata** sisäkautta, mutta siinä on ahdasta, joutuu menemään ihan reunaan myöden.

(22) Nyt **steppailee** Hellner, yrittää sieltä ohi ja tulee, tulee ohi!

Askeltaa- ja *stepata-*verbien Viitekehys NÄKÖKULMAKESKEINEN, (20)–(22). Ne kuvaavat suhteellisen lyhytkestoista liikettä, joka kuitenkin spatiaalisen semantiikan kannalta näyttäytyy kestoiltaan rajaamattomana. Esimerkeissä (20) ja (21) *sisäkautta* voisi koodata Reittiä, mutta koska ilmauksiin ei sisälly Maamerkkiä, merkitsee *sisäkautta* lähinnä Suuntaa.

Tapa voi tarkentua frekventatiivijohtimen avulla ja näin ollen kuvata liikkumisen temperamenttia (22). Tällöin *steppailla* olisi nopeampaa liikettä kuin *stepata*, mihin esimerkin (22) lausekontekstikin viittaa. Toisaalta kyse voi olla ainoastaan selostuskielen variaatiosta, koska edellä on jo todettu, että määritelmällisesti *stepata* kuvaa nopeampaa liikettä kuin *askeltaa*, mutta silti selostuksessa erontekoa ei aina tehdä.

taittaa, kääntyä

Taittamisella tarkoitetaan 'vauhdikasta kääntymistä'. Se sisältää ajatuksen siitä, että mutka ikään kuin taivutetaan suoraksi, jolloin vauhtia ei tarvitse hidastaa, koska käännös on niin loiva (23). Tällöin merkitys vastaa myös KS:n antamaa määritelmää 'taivuttaa (kappale t. kappaletta) jyrkästi jstak kohdasta' (KS s.v. *taittaa*). *Kääntymisestä* sen sijaan puhutaan etenkin, kun käännös on suuri (24) tai kun kyseessä on

suunnanvaihdos (25).

Esimerkissä (23) Liike on translokationaalista, sillä Viitekehys on OBJEKTIKESKEINEN ja suhteutuu Maamerkkiin (*mutka*). Reitiksi spesifioituu LOPPU, sillä päätepiste on saavutettu. *Kääntyä* voi näyttäytyä myös etenevänä silloin, kun siihen ei sisälly Reittiä, joka viittaisi translokaatioon, ja Viitekehys on NÄKÖKULMAKESKEINEN, (24) ja (25). Lisäksi kohdassa (25) Suunta on ilmaistu.

(23) Jäger oli vielä viimeisenä tuossa laskussa, sitten lähti ulos, mutta **taittoi** siitä sisälle tuohon vauhdikkaaseen mutkaan.

(24) Nyt hiihtäjät ovat stadionilla, laskettelevat takasuoraa ja hetken kuluttua **kääntyvät**, melko jyrkkä on tuo mutka sitten, kun lähtevät vitosen lenkille.

(25) Siellä **käyvät** hyvin lähellä suurmäkeä **kääntymässä** takaisinpäin ja tulevat sitten niitä loivia laskuja.

4.2.1.2. Vauhtia ja sen vaihtelua osoittavat verbit

ladata, rypistää

Kaikkein deskriptiivisintä puolta aineistossani edustavat liikeverbin funktiossa olevat *ladata* ja *rypistää*. 'Täyttämistä tai ahtamista' merkitsevä *ladata* (KS s.v. *ladata*) tarkoittaa hiihtokielessä 'nopeaa rytminvaihdosta, jonka jälkeen liikkuminen on terävän iskevää, kaikin voimin eteenpäin suuntaavaa' (26).

(26) Northug **lataa** tuohon nousuun.

Metaforisesti käännettynä esimerkissä (26) Northug on ladannut itsensä täyteen voimaa, jonka hän pyrkii purkamaan nousussa. Tähän sisältyy kuitenkin ajatus, ettei hän käytä nousussa kaikkia voimiaan loppuun, vaan ainoastaan keskittää voimansa nopeaan, räjähdyksenomaiseen suoritukseen. Esimerkissä (26) *ladata* on translokationaalinen, koska sen Maamerkki on *nousu*, johon suuntautuminen suhteutuu. Viitekehys on siis OBJEKTIKESKEINEN.

Rypistää kuvaa samaan tapaan kuin *ladata* 'voimien hetkellistä keskittämistä

vauhdin lisäämiseksi'. *Rypistää*-verbin sanakirjamerkitys on 'tehdä ryppyiseksi, rutistaa' (KS s.v. *rypistää*), rypyn taas 'poimu, kurttu' (KS s.v. *ryppy*). Jotta jokin menee poimulle tai kurttuun, sitä pitää rypistää. Rypistämisen jälkeen poimulle tai kurttuun mennyt esine ei ole enää entisensä, sama koskee hiihtäjää. *Lataamisesta rypistäminen* eroaakin siinä, että *rypistämisessä* jo 'väsynyt hiihtäjä ottaa käyttöönsä viimeisetkin voimanrippeensä ja sisukkaasti pystyy vielä kohentamaan vauhtiaan'. Toisin on *lataamisessa*, jossa lataus kohdistuu useimmin hiihtoreitin profiilinmuutoksen tarjoamaan mahdollisuuteen vaihtaa taktisesti rytmiä. *Rypistämisessä* on tätä useammin kyse suoranaisesta kilpailemisesta muita vastaan (27) ja (28).

(27) Samassa **rypistää** myös Kowalczyk ohi.

(28) Hellner **rypisti** loppusuoralla erän voittoon.

Esimerkissä (27) *rypistää*-verbin käyttö muistuttaa *lähteä ohi* ja *mennä ohi* -rakenteita; Viitekehys on NÄKÖKULMAKESKEINEN. Kohdassa (28) Viitekehys on OBJEKTIKESKEINEN, koska siihen sisältyy Reitti, joka koodaa parametrin PAIKKA (*loppusuoralla*). Liikkeen luonne on etenevä, vaikka *erän voittoon* viittaa päätepisteeseen suuntautumiseen. *Erän voitto* ei kuitenkaan ole Maamerkinä fyysinen objekti, joten translokationaalisuus ei ole selvää.

painella

Painaa-verbin esiintyminen liikeverbinä hiihtokielessä liittyyneen idiomien *painaa menemään* käyttöön. Myös kyseisen idiomien käyttöä on aineistossa (29). Sen sijaan frekventatiivijohtimen sisältävä *painella* (KS s.v. *painella* 'painaa, toistuvasti, puristella') on saanut sanakirjaankin eriytyneen lisämerkityksen 'mennä kovaa vauhtia'. Verbiä tässä merkityksessä käytetään myös hiihtoaineistossa, kun kuvataan 'hiihtäjän nopeaa etenemistä hiihtoreitillä' (30) tai vaihtoehtoisesti silloin, kun 'hiihtäjä ohittaa kansakilpailijan' (31).

Esimerkin (33) tilanteessa Hellner on juuri siirtynyt johtoon ja alkaa tehdä eroa muihin kilpailijoihin nähden. *Painelemista* voidaan käyttää kuvaamaan 'kollektiivista kovan vauhdin pitämistä' (30) ja (32). Toisaalta verbi on myös erikoistunut käyttöön,

johon sisältyy ajatus 'loittonemisesta suhteessa yhteen tai useampaa kansakilpailijaan' (31). KS:kin mainitsee tässä yhteydessä idiomin *painella pakoon* (KS s.v. *painella*).

(29) Björger **painaa menemään!**

(30) **Lähdetäänkö** jo alusta asti **painelemaan** täyttä vauhtia?

(31) Majdic sai letkan kiinni ja nousee neljänneksi. **Paineli** siitä Italian ohi.

(32) Tämä on nyt se nousu, jossa **painellaan** oikein toden teolla.

(33) Hellner **painelee** stadionille päin.

Toisin kuin *ohittaminen* ja *kuittaaminen* (ks. **ohittaa**, **kuitata**), jotka viittaavat nimenomaisesti sen kuvaamiseen, että toinen kilpailija pääsi toisen ohi, *painella ohi*-rakenteen *paineluun* sisältyy ajatus liikkeen vauhdikkaasta jatkumisesta toistaiseksi. Kun *painellaan ohi*, ohitus tulee siinä ikään kuin kylkiäisenä, minkä jälkeen *painelu* jatkuu.

Semanttisesti kiinnostava on havainto siitä, että *painelu* liittyy enemmän vapaaseen kuin perinteiseen hiihtotapaan. Tämä on helppo ymmärtää *painaa*-verbin merkityksen 'vaikuttaa johonkin jonkin voiman avulla siten, että syntyy (hidas) liike' kautta (KS s.v. *painaa*). *Paineleminen* taas tuo siihen lisäaspektin 'painaminen on toistuvaa'. Hiihdossa *paineleminen* assosioituu vahvimmin jalkojen vuoroittaiseen painamiseen (painopisteen vaihtoon) vapaan tyylin luisteluhiihdossa. Perinteisessä hiihtotavassa painopisteen siirtyminen jalalta toiselle ei näy ulospäin yhtä selkeästi kuin vapaalla tyyllillä hiihdettäessä, vaan eteneminen on pikemminkin eteenpäin liukuvaa.

Esimerkin (29) liike on etenevää. Sillä ei ole tarkkaa Reittiä eikä Suuntaa, ja se on temporaalisesti rajaamatonta. Näin ollen Viitekehys on NÄKÖKULMAKESKEINEN. Verbi voi saada myös ohitusfunktion, jolloin Viitekehys on OBJEKTIKESKEINEN (*Italian*), ja Liikkeestä tulee translokationaalinen (31). Reitti saa arvon KAUTTA (*Italian ohi*). Esimerkissä (33) Viitekehys on OBJEKTIKESKEINEN ja Reitti KESKIKOHTA.

kiristää

'Vauhdin lisäämistä ja kiihdyttämistä' merkitsevä *kiristää* (KS s.v. *kiristää* 'saattaa [vetämällä, vääntämällä tms. tavalla] kireä[mmä]lle; kiihdyttää, tehostaa') on

hiihtokielessä melko taajaan käytetty liikeverbi. Sitä käytetään hiihtoreitin keskivaiheilla ja erityisesti maaliintulokamppailusta kerrottaessa. Kilpailun alkupuolella *kiristämisestä* ei juurikaan puhuta, koska hiihtäjät yleensä aloittavat kilpailun pitämällä yllä suhteellisen tasaista vauhtia. Kilpailun edetessä rytminvaihdokset lisääntyvät (34).

Kun kilpailu on edennyt maalisuoran ratkaisuhetkiin, *kiristämisestä* puhuminen on tavallisinta (35) ja (36). Yllättävää on, että *kiristämisestä* vain urheilukielessä oleva rinnakkaismuoto *kiriä* (KS s.v. *kiriä* 'vars. urh. kiristää vauhtia juoksussa, hiihdossa tms., pinnistää; yl. parantaa suoritustaan [viime vaiheessa]'). esiintyy aineistossa ainoastaan kerran, silloinkin VA-partisiippina (37). Esimerkkien (34)–(36) Liike on etenevää ja rajaamatonta. Viitekehys on NÄKÖKULMAKESKEINEN. Esimerkeissä (34) ja (36) lokaation muutos ei ole suoraan näkyvässä, vain kohdassa (34) tapaa on merkitty adverbien (*sopivasti*) avulla. Esimerkissä (35) ei ole Maamerkkiä, joten *ulkokautta* ei koodaa Reittiä vaan Suuntaa.

(34) Välillä putoaa, mutta sitten taas **kiristää** sopivasti ja pudottaa jälleen ruotsalaisen kolmanneksi.

(35) Majdic **joutuu** ulkokautta **kiristämään**.

(36) Jönsson **kiristää**, hän pyrkii Hattestadin rinnalle.

(37) Vahinko vaan, että siinä lopussa nyt kolme keskenään **kirivää** hiihtäjää pääsivät kuittaamaan tossa lopus ohi.

4.2.2. Toiseen urheiliijaan suhteutuvat liikeverbit

ohittaa, kuitata

Ohittaa-verbiä käytetään ohitustilanteissa *lähteä ohi(tukseen)* -rakenteen rinnalla. On kuitenkin todettava, että merkitykseltään ne eivät ole synonyymisia. Siinä missä *lähteä ohi(tukseen)* tarkoittaa ohituspyrkimyksen alkamista, *ohittamisen* merkitys on 'päästä ohi'. Verbiä käytetään paitsi tapahtumankuvauksessa (38), myös yleisellä tasolla kilpailustrategisessä kielenkäytössä (39).

(38) Lodwick **on ohittanut** Janne Ryytä.

(39) Loppusuoralla **voi** vielä yhden tai kaksikin hiihtäjää **ohittaa**.

Yleisempi tapa kuvata komplementaarista ohitusta on käyttää *kuitata*-verbiä. *Kuitata*, joka tarkoittaa KS:n mukaan 'antaa, käyttää t. tehdä jtk (jnk) korvaukseksi, vastikkeeksi tms., korvata, selvittää, hyvittää' (KS s.v. *kuitata*) on hiihtokielessä vakiintunut ohitustilanneverbiksi. Sanan hiihtokontektissa denotatiivisen 'tehdä ohitus'-merkityksen lisäksi jää hieman epäselväksi, sisältyykö siihen tietyssä kontekstissa konnotaatio 'vastata takaisin, ottaa revanssi', mihin sanakirjamerkitys viittaa edellä. Oletettavasti *kuittaaminen* on lainautunut hiihtokieleen siis juuri tämän konnotaation takia, mutta se näyttää siitä jossain määrin hälventyneen. Esimerkissä (40) ei kilpailua seuraamaton voi olla varma, sisältääkö se mainitun konnotaation.

Sen sijaan esimerkissä (41) konnotaation olemassaolo ei tunnu niinkään vahvalta. Kontekstistaan irrotettuna *kuittaamisen* kulloistakin merkitystä on vaikea, osin myös mahdoton, selvittää. Toisaalta myöskään kilpailun alusta loppuun seurannut ei voi aina olla varma siitä, sisältyykö selostajan kommenttiin konnotatiivinen merkitys vai ei.

Ohittaa esiintyy translokationaalisenä esimerkissä (38). Viitekehys on OBJEKTIKESKEINEN (*Janne Ryytäsen*). Esimerkeissä (40) ja (41) *kuittaamisen* kohde on implisiittinen, joten Viitekehys on NÄKÖKULMAKESKEINEN. Kohdassa (41) *sisäkautta* on merkitsemässä näin ollen Suuntaa.

(40) Vahinko vaan, että siinä lopussa nyt kolme keskenään kirivää hiihtäjää **pääsivät kuittaamaan** tossa lopus ohi.

(41) Falk teki taktisen virheen: ihan turhaan lähti tuosta Jacobsenin peesistä, Majdic **kuittaa** sisäkautta ohi.

4.2.3. Välineen käyttöön liittyvät liikeverbit

viuhtoa, lykkiä

Alun perin viuhkan käyttämiseen viittaava *viuhtoa* (Häkkinen 2004: s.v. *viuhka*) on hiihtokielessä erikoistunut tarkoittamaan 'kiivasrytmistä sauvojen käyttöä etenemisen jouduttamiseksi'(42). KS:n mukaan *viuhtominen* voi tarkoittaa 'touhukkaasti

kävelemistä, pyyhältämistä', mutta myös 'huitomista'. Onomatopoeettisesti se muistuttaakin huitomista, mutta sen käyttö aineistossa viittaa 'pyrkimykseen ylläpitää kovaa vauhtia' (43). Toisaalta viitteitä huitomisen kaltaiseen, kilpailussa menestymisen kannalta kyseenalaisempaan toimintaan, nousee myös esiin (44).

(42) Johaug **viuhtoo** vimmatusti siinä nousussa, mutta ei auta.

(43) Bucher, numero 17, sveitsiläinen **viuhtoo** siinä minkä pystyy neljännellä sijalla.

(44) Hattestadin kädet **viuhtovat** – aika laajaa kaarta menee kyllä Hattestad.

Esimerkissä (44) annetaan ymmärtää, ettei hiihtäjän eteneminen ole jouduttavaa, suoraa reittiä etenevää, vaan *viuhtominen* liittyy siihen, että Hattestad etenee sik-sak-liikkeen kaltaisesti mutkitellen. Tällainen käyttö on kuitenkin harvinaisempaa verrattuna käyttöön kilpailijaa hyödyttävässä mielessä. Huomionarvoista on silti se, että *viuhtomisen* käyttö on tavallisempaa vapaan hiihtotyylin kohdalla kuin perinteisestä tyylistä puhuttaessa. Tämä omalta osaltaan tukee verbin huitomisen kaltaista merkitystä, jossa sauvojen liike on epämääräisesti poukkoileva, eikä suoraviivaisesti edestakainen x–y-akselin suuntaisesti. Jälkimmäinen liikkeenkuvaus sopiikin perinteisessä hiihtotavassa yleisempään *lykkimiseen*.

KS:n mukaan *lykkiä* tarkoittaa 'työntelemistä'.⁵ Näin ollen sen käyttö liittyy perinteisen tyylin hiihtotapaan, jossa hiihtäjä etenee junamaisesti valmista uraa, latua, pitkin. Sivuttaissuuntaan kohdistuva *viuhtominen* ei jouduta matkantekoa yhtä hyvin kuin suoraa linjaa noudattava, edestakainen *lykkiminen*.

Esimerkissä (45) *lykkiä*-verbin liittyminen perinteiseen hiihtotapaan on selvä, koska se esiintyy yhdessä *ladun* kanssa. Aineistossa ei myöskään ole yhtään tapausta, jossa *viuhtoa* yhdistyisi ladulla etenemiseen. Kuitenkaan aina konteksti ei paljasta, kummasta hiihtotavasta on kyse (46).

(45) Northug **lykkii** ladulla tiukasti, tuli siinä Kanadan ohi.

(46) Vanzinski siinä **lykkii** vaan keulalla menee Modin.

5 Mielenkiintoista on, että lisäksi KS:ssa on mainittu leikillinen idiomi *lykkiä lylyä* merkityksessä 'hiihtää'.

Lykkimistä voidaan siis käyttää myös vapaan hiihtotavan selostuksissa tilanteissa, joissa hiihto etenee tavallista suuremmin. Tällaisia tilanteita on kuitenkin melko vähän. Laskuosuuksilla hiihtäjät käyttävät latua myös vapaan hiihtotavan kilpailuissa. Sauvojen käyttö tällöin vauhdin lisäämiseksi on kuitenkin melko harvinaista, koska vauhtia on yleensä jo muutenkin riittävästi, ja toisaalta hiihtäjät käyttävät laskuja rasituksesta palautumiseen.

Viuhtoa ja *lykkiä* ovat koko aineiston kannalta mielenkiintoisia, sillä paikallaan suoritettuina ne ilmentävät refleksiivistä liikettä mutta hiihtokontekstissa liittyvät aina osaksi intensiivistä lokomotionaalista liikettä. Sanakirjamerkitys myös tukee tällaista kaksijakoisuutta. Esimerkeissä (42)–(46) Liike näyttäytyy etenevänä. Esimerkissä (a) Viitekehys on OBJEKTIKESKEINEN: Maamerkki (*nousu*) ja Alue (*nousu + ssa*) koodaavat liikkeen sijainnin ja samalla Reitiksi PAIKAN. Esimerkki (d) *lykkiä*-verbin kohdalla ohjaa samankaltaisiin tulkintoihin.

Esimerkin (43) *viuhtoa*- ja esimerkin (46) *lykkiä*-verbin käyttö näyttäytyy keskenään samankaltaisena. Niiden Viitekehys on NÄKÖKULMAKESKEINEN: Maamerkkiä ei ole. Tapaan liittyvää eroa temperamentissa (intensiteetissä) voi olla verbien välillä, samoin siinä, onko eteneminen suoraviivaisempaa *lykkimisessä*. Esimerkin (44) lausekonteksti viittaa siihen suuntaan (*aika laajaa kaarta*).

5 LIIKEVERBIT TAITOLUISTELUSSA

5.1. Refleksiiviset liikeverbit

pyöriä

Pyöriä-verbin (KS s.v. *pyöriä* 'liikkua oman akselinsa t. jnk [tav. keski-t. paino]pisteensä ympäri') käyttöala on rajautunut taitoluistelussa hyppyjen ja erityisesti piruettien liikkeen kuvaamiseen. Subjektina voi olla agentti (47), tai lause on passiivinen (48). Verbin merkitys ei taitoluistelukontekstissa poikkea sen sanakirjamerkityksen denotaatiosta. Esimerkissä (47) *pyörimisen* Viitekehys on OBJEKTIKESKEINEN (*piruettinsa*). Objekti voi jäädä myös pois, kuten esimerkissä (49). Tällöin Viitekehys on NÄKÖKULMAKESKEINEN.

(47) Amelie luisteli sen erittäin hyvin, **pyöri** hyvin tuon piruettinsa.

(48) Tämä on vaikea piruetti jossa taivutusasennossa eteen **pyöritään** ulkokaarella.

(49) Piruetit olivat hyvät, hän **pyöri** hyvin.

hypätä

Hypääminen ja hyppyjen tekeminen on keskeinen osa taitoluistelua. Merkitykseltään *hypätä* noudattaa sanakirjamerkitystään (KS s.v. *hypätä* 'tehdä hyppy, hypähtää'). *Hypätä* ei kuitenkaan ole merkityksensä geneerisyyden vuoksi valtavan yleinen. Niukkasanasaisessa taitoluisteluelostuksessa *hypääminen* tapahtumana ei ole poikkeuksellinen, eikä siten kielenny toistuvasti. Keskiöön nousee hypyn onnistuminen tai epäonnistuminen.

Hypätä-verbiä käytetään usein onnistuneen suorituksen yhteydessä (50). Lisäksi *hypäämistä* käytetään yleisessä mielessä (51) tai tapahtunutta referoidessa (52). Epäonnistuneen suorituksen kohdalla *hypäämisen* yhteydessä puhutaan *helpottamisesta* ja *jäämisestä*.

(50) Kovin lähelle laitaa ajautuu tuo kaksoisaksel, mutta virheittä hän sen

hyppää.

(51) Kuten huomaatte Cziskinikin **hyppää** myötöpäivään.

(52) **Olisi voinut hypätä** tulpin tuon ritin perään.

(53) Hän **hyppää** paljon korkeammalle kuin Rachel Flatt.

(54) Hän siinä **hyppää** hyvin syvästä polvikulmasta.

(55) Hän **hyppää** hyvin lyhyeltä kaarelta tuon lutzin.

Esimerkeissä (50) ja (52) verbin Viitekehys on OBJEKTIKESKEINEN (*sen, tulpin*), mutta Reittiä tai Suuntaa ei ole ilmaistu. Esimerkeissä (51) ja (53) Viitekehys on NÄKÖKULMAKESKEINEN ja Suunta on ilmaistu. Niiden suunnat (*myötöpäivään, korkeammalle*) korostavat liikkeen paikalla pysyvyyttä. Kahdessa viimeisessä esimerkissä *hyppääminen* saa Reitin. Esimerkin (54) Reitti on refleksiivinen ALKU (*syvästä polvikulmasta*). Esimerkin (55) Reitti on sama ALKU ei-refleksiivisenä, jolloin Maamerkki tarkentuu Alueeksi (*lyhyeltä kaarelta*).

5.2. Lokomotionaaliset liikeverbit

5.2.1. Itsenäisen ja omavoimaisen liikkeen verbit

luistella

Luistella-verbin (KS s.v. *luistella* 'liikkua jäällä luistimilla') käyttöala taitoluisteluaineistossa liittyy kaikkiin niihin tilanteisiin, joihin ei ole olemassa spesifimpää verbistöä, tai kun kommentoidaan kilpailijan suoritusta kokonaisuudessaan (56). Tällä tavalla sitä käytetään myös silloin, kun tehdään huomioita luistelutyylisiä (56) tai referoidaan juuri nähtyä suoritusta (58). Eriytyneessä merkityksessä *luistella* esiintyy taitoelementistä toiseen siirryttäessä (59), samoin askelsarjojen kohdalla (60).

Luistella näyttäytyy etenevänä liikkeenä. Sitä voi määrittää adverbi, jolloin ilmaus on yleisluontoinen ja Viitekehys NÄKÖKULMAKESKEINEN (56). Samoin esimerkit (57) ja (59) ovat näkökulmakeskeisiä, sillä *luistelu* ja *flow* eivät ole fyysisiä objekteja eivätkä voi olla Maamerkkejä. Esimerkissä (59) sisäpaikallissijan funktio on lähinnä tavan

ilmaisu. Esimerkki muistuttaa OBJEKTIKESKEISTÄ ilmaisua, koska siinä on Reittiin liittyviä elementtejä (*askelsarja, tässä*) mutta samasta syystä kuin esimerkki (57) määrittyy kuitenkin NÄKÖKULMAKESKEISEKSI.

(56) Hän kyllä **luistelee** puhtaasti, se täytyy myöntää.

(57) Hän **luisteli** kelpo luistelun.

(58) Tyylikkääät yhdistävät askeleet **luisteltiin** tässä ennen tuota kaksoisakselia.

(59) Hän **ei** nyt aivan flowssa tässä **luistele**.

(60) Yksi vaadituista elementeistä on askelsarja, jota Desentis tässä **luistelee**.

edetä

Edetä (KS s.v. *edetä* 'kulkea t. siirtyä eteenpäin') taitoluistelussa tarkoittaa 'lyhyt- tai vapaaohjelmassa liikkeen suorittamisen edistymistä' tai 'liikkeestä tai liikesarjasta toiseen eteenpäin menemistä' (61). Aina kontekstista ei käy ilmi, kummasta merkityksestä on kyse (62).

(61) Hyvin määrätietoisesti Robert **etenee** omassa lyhytohjelmassaan.

(62) Nagasu **etenee** hyvin.

Verbi on taitoluisteluselostuksessa frekventti, koska lajissa huomiota kiinnitetään vaadittujen elementtien progressioon. Myös osasta toiseen siirtymistä kommentoidaan. *Edetä* on Liikkeeltään etenevää nimensäkin mukaisesti. Esimerkin (61) Viitekehys on NÄKÖKULMAKESKEINEN. Se ei ilmaise Reittiä, koska *lyhytohjelmassaan* ei viittaa fyysiseen objektiin. Asiaa selventää kontrastointi esimerkkiin (62), joka on tässä suhteessa elliptinen.

5.2.1.1. Tapaa osoittavat verbit

liukua

Liukua kuvaa 'luistimen etenevää liikkumista jäällä'. Verbi on merkitykseltään spesifi, vaikka se ei välttämättä liity jääelementtiin (KS s.v. *liukua* 'liukua pitkin sileää, vars. liukasta t. kaltevaa pintaa'). Käyttö korostuu taitoluisteluaineistossa muihin tarkasteltaviin lajeihin nähden, joissa kaikissa se tosin esiintyy. On pantava merkille, että taitoluistelussa *liukumista* on liikkeissä hyvin paljon, mutta sitä ei kielennetä selostukseen kuin taitoelementtien suoritusten kohdalla, joissa sillä on merkitystä koko luisteluohjelman onnistumisen kannalta. Taitoluistelussa *liukua* esiintyy hyppyjen alastulojen yhteydessä kuvaamassa niiden onnistumista (63) ja (64). *Liukumista* käytetään myös elementistä toiseen siirryttäessä (64).

Esimerkkien (63) ja (65) Liike on etenevää ja Viitekehyseltään OBJEKTIKESKEISTÄ. Kohdassa (63) Reitti on PAIKKA (*kaarella*). Esimerkissä (65) on kyse siirtymästä *liukumisesta* hyppäämiseen. Sen Reitti on ALKU (*kaarelta*). Esimerkissä (64) Viitekehys on GEOSENTRINEN, sillä Suunta on ilmaistu (*ylös, alas*). Liike voi olla myös translokationaalista, kun Liikkuja ei ole agentti (66). Ei-elollisen liikettä ei ole yhtä luontevaa kuvata selostushetkellä kuin agentin. Esimerkissä (66) keskiössä on lopputulos, ei *liukuminen*.

(63) Kuin koru hän **liukuu** tuolla kaarella.

(64) Hän **pystyy liukumaan** hyvin hypyissään ylös ja alas.

(65) Hän nojaa kaareen, osaa hypätä puhtaalta kaarelta **liukuen**.

(66) Kolmoisaksel **liukuu** hyvälle kaarelle.

puristaa

Puristaa liittyy taitoluistelussa taitoelementtien suorittamiseen. *Puristamiseen* liittyy tarkempi merkitysaspekti 'saada tehdyksi vaikeuksista huolimatta'. Tällä tavoin merkitys noudattaa KS:n kuvaannollista selitystä (KS s.v. *puristaa* kuv. 'saada t. ottaa pakottamalla (irti) jstak jtak, kiristää, kiskoa'). *Puristaa* on aineistossani aina agentin

suorittamaa, koska se on vahvasti kontrolloitua. Verbi saa objektikseen suorituksen kohteena olevan taitoelementin (67)–(69). Liike on normaalisti momentaanista, mutta se voi esiintyä myös koko ohjelman tiettyihin osiin suhteutuvana (68). *Puristaa* on resultatiivinen ja yleensä onnistumiseen liittyvä, mutta kontekstissa voi olla myös epätäydellisyyteen viittaamista (69).

Puristamiseen sisältyy implisiittisesti verbin denotatiivinen yleismerkitys 'saattaa jk paineen alaiseksi jltak t. usealta puolelta, painaa, likistää' (KS s.v. *puristaa*), jossa korostuu teon konkreettisuus ja agentin kontrolloivuus liikkeestä. Esimerkkien (67)–(69) Liike on etenevää ja rajattua. *Puristaa* saa kaikissa esimerkeissä selvät objektit, mutta ne ovat luonteeltaan abstrakteja elementtejä. Näin ollen Viitekehykset ovat NÄKÖKULMAKESKEISIÄ.

(67) Sitten hän **puristaa** tähän kolmoisflipin.

(68) Chan **joutuu** nyt hieman **puristamaan** ponnistuksen ajoituksia.

(69) Nyt hän **puristaa** kolmoisflipin, se saattoi jäädä hieman vajaaksi.

5.2.1.1. Vauhtia ja sen vaihtelua osoittavat verbit

kiihdyttää, kiirehtiä

Kiihdyttää (KS s.v. *kiihdyttää* 'lisätä jnk nopeutta, jouduttaa, nopeuttaa; tehostaa, lisätä') liittyy taitoluistelussa tärkeään vauhdin vaihteluun ohjelman sisällä. *Kiihdyttää* viittaa aineistossa agentin suorittamaan kontrolloituun 'vauhdin nopeuttamiseen'. Verbi voi liittyä musiikin rytmisissä pysymiseen (70) hetkellisiä vauhdinmuutoksia toteuttamalla. *Kiihdyttäminen* esiintyy myös geneerisessä mielessä, ja tällöin se voi olla kestoltaan pidempää, koko ohjelman kattavaa (71). Esimerkkien (70) ja (71) Viitekehykset ovat NÄKÖKULMAKESKEISIÄ, koska ilmauksiin ei sisälly Maamerkkiä. Esimerkin (70) *vauhti* on abstraktinen. Esimerkeissä kuvataan Liikkujan etenemistä itsessään, Liike on siis etenevää.

(70) Hän **kiihdytti** vauhtia ja osoitti, että kykenee nopeampaankin musiikkiin luistelemaan.

(71) Hän **kykenee** muuttamaan intensiteettiä ja **kiihdyttämään**.

Kiirehtiä noudattaa merkitykseltään sanakirjaselitystä kiireen pitämiseen viitaten (KS s.v. *kiirehtiä* 'pitää kiirettä, kiiruhtaa, rientää'). Taitoluistelussa verbin käyttö liittyy lyhyt- tai vapaaohjelman suorittamiseen tietyn aikarajan sisällä. Yleiskielessä sanan merkitys on arvolutaukseltaan melko neutraali, vaikka siihen sisältyy tiettyä painostavuutta (KS s.v. *kiirehtiä, Kiirehdi tai myöhästy! Kiirehtiä kotiin.*) Taitoluistelussa aspekti on negatiivinen, koska ohjelman kokonaisvaikutelman tulisi olla tasapainoinen ja koherentti, ei hätiköiden tehty.

Selvimmän kiirehtimisen negatiivisuus käy ilmi esimerkistä (72), jossa viitataan koko ohjelman suorittamiseen ja jota korostetaan toisteisella rakenteella. Esimerkissä (73) viitataan takautuvasti yhden liikkeen suorittamiseen, ja sävy on toteava. Esimerkkien (72) ja (73) Liike on etenevää. Viitekehys on NÄKÖKULMAKESKEINEN, koska Reitin kuvaus on abstraktia (*elementistä toiseen, ponnistukseen*). Esimerkissä (73) ei ole objektikeskeistä viittausta Liikkujaan menneessä ajassa, koska ilmaus on referoiva, eikä *ponnistukseen* ei ilmoita Suuntaa.

(72) Makarova **kiirehtii** kiirehtimistään elementistä toiseen.

(73) Hän hieman **kiirehti** tuohon ponnistukseen.

5.2.2. Toiseen urheilijaan suhteutuvat liikeverbit

heittää, nostaa

Taitoluistelun parimuodoissa, pariluistelussa ja jäätanssissa, pariin kohdistuvat liikkeet liittyvät taitoelementtien suorittamiseen. Näitä ovat heitot ja nostot, joista heittoja esiintyy vain pariluistelussa. Elementtien suorittamista kielennetään miltei yksinomaan verbeillä *heittää* ja *nostaa*.

Heittää (KS s.v. *heittää* 'panna jk lentämään, sinkoutumaan jonnekin [vars. käden liikkeellä]') esiintyy taitoluisteluaineistossa siis ainoastaan pariluistelussa. *Heittämisessä* agenttina on parin miespuolinen luistelija, joka heittää vyötäisiltä naispuolisen parinsa ilmaan pyörivään liikkeseen. Ilmalennon aikana nainen tekee

yksinluistelusta tuttuja hyppyelementtejä (74). Esimerkissä (74) ilmaistaan lisäksi hypyn suuntautumista ja esimerkissä (75) heiton tapaa.

(74) Todella korkealle Eric **pystyy** Meganin tuossa ritissä **heittämään**.

(75) Ehkä hiukan riuhtaisten **lähtee heittämään** Rudis Regehrs pariaan Fedge Laurensia.

(76) Hyvin korkealle Juri **heittää** Veran.

Nostaa (KS s.v. *nostaa* 'liikuttaa ylöspäin, siirtää ylemmäksi') liittyy sekä pariluisteluun että jäätanssiin. Samaan tapaan kuin *heittämisessä*, myös *nostamisessa* agenttina on mies ja kohteena nainen. Nosto on siis itsessään taitoelementti, josta on eri variaatioita. Nosto voi tapahtua eri variaatioissa yhdellä tai kahdella kädellä. Aineistoesimerkeissä vain yhden käden nostot mainitaan spesifisti (77). Adverbillä ilmaistaan tavallisesti noston vaivattomuutta (78). Esimerkissä (77) tapahtuma on komplementaarinen ja kohdassa (78) prosessia kuvaava. Lisäksi liikkeen suunta voi olla mainittu (79).

(77) Suoraan yhdelle kädelle, Hao Zhang **nostaa** parinsa.

(78) Mihail todella kevyesti **nostaa** Courtneyä.

(79) Yhdellä kädellä Gonghan **nostaa** parinsa tuonne korkeuksiin.

Heittää ja *nostaa* ovat aineistossa toiseen urheilijaan suhteutuvia, joten on selvää, että niiden Viitekehys on esimerkeissä OBJEKTIKESKEINEN. Esimerkissä (74) Suunta on ilmaistu (*todella korkealle*). Reitti ei määriy, koska Maamerkki on abstrakti (*ritti*). Esimerkki (77) saa Reitin LOPPU, koska Maamerkki on konkreettinen ja refleksiivinen (*yhdelle kädelle*). Liike on translokationaalista. Esimerkissä (79) Suunta on ilmaistu (*tuonne korkeuksiin*). Pelkistetyimmillään *nostaa* esiintyy siten, että Viitekehys on OBJEKTIKESKEINEN ja tapaa määrittää adverbi (78). *Heittää*-verbissä tapaa on ilmaistu lauseenvastikkeen avulla. Esimerkissä (76) on Suunta (*tuonne korkeuksiin*).

5.2.3. Välineen käyttöön liittyvät liikeverbit

sirklata

Sirklata on merkitykseltään hyvin spesifi ja noudattaa aineistossani sanakirjamerkitystä 'luistella kaartuen viemällä jalka ristiin toisen eteen t. taakse' denotatiivisesti (KS s.v. *sirklata*). Sirklauksesta käytetään myös termiä kaarreluistelu. Sinänsä *sirklata* koodaa merkitykseensä luistimen käytön, eikä esimerkiksi kaartuvaa juoksemista voisi sanoa *sirklaamiseksi*. Esimerkissä (80) *sirklata* esiintyy merkityksessä 'luistella' tai 'mennä'. Se on kuvaamassa siirtymistä. Reitti näyttäytyy abstraktina, joten Viitekehys on NÄKÖKULMAKESKEINEN.

Esimerkissä (81) *sirklaamiseen* rinnastetaan muita liikkumisen suuntaan ja tapaa kuvaavia liikeverbejä. *Sirklata* näyttäytyy siinä OBJEKTIKESKEISENÄ, suhteessa omaan lokaatioon, koska Liikkeen Suunta on ilmaistu (*eteenpäin*). Liikkujan voidaan ajatella *sirklaavan* joka hetki hieman *eteenpäin*. Liike on siis translokationaalista.

(80) Hänen siirtymät ovat hyvin helpot, hän lähestulkoon vain **sirklaa** hypystä toiseen.

(81) Tällaisen kanto-osan voi lisätä vain yhteen nostoista eli tuo vaihe, jossa poika **sirklaa** eteenpäin tai liukuu paikallaan eikä pyöri.

työntää

Työntää (KS s.v. *työntää* 'panna jk liikkumaan t. siirtää jtk pois päin itsestään suuntautuvalla [lyhyehköllä] liikkeellä') liittyy taitoluistelussa luistimen terän käyttöön taitoelementtien suorituksessa. Aineistossani *työntää* on agentin suorittama kontrolloitu liike, joka voi saa suunnan (82) tai objektin (83). Kontrolloimista korostaa aineistossani modaaliset liittoverbikonstruktiot (*ei malta työntää, pystyy työntämään*), joiden kanssa verbi esiintyy. Liike on luonteeltaan momentaanista.

(82) Ponnistus lähtee kiertymään liian aikaisin tuohon rotaatioon, hän **ei malta työntää** ylös, vaan hän lähtee kiertymään tuohon rotaatioasentoon, josta johtuen hyppy jää vajaaksi.

(83) Hän **pystyy työntämään** vauhdin vaivatta.

(84) Hän **olisi voinut** räväkämmin **työntää** tuon alastulokaaren, ojentaa sen.

Esimerkit (82)–(84) ovat Liikkeeltään eteneviä. Esimerkissä (82) Viitekehys on GEOSENTRINEN (*ylös*). Seuraavassa se on NÄKÖKULMAKESKEINEN (83), koska geosentristä Suuntaa ei ole, eikä *vauhti* ei ole liikkeen kohde semanttisesti. Esimerkissä (84) *työntäminen* kohdistuu *alastulokaareen*, sen tekemiseen, joten Viitekehys on OBJEKTIKESKEINEN.

5.2.4. Parin, ryhmän tai joukkueen liikeverbit

tanssia

Tanssia esiintyy vain jäätanssiaineistossa. Tässä kontekstissa verbi voi esiintyä aspektiltaan neutraalina viittaamassa vain liikkeeseen lajissa, joka on jäällä tanssimista (85). Tätä tukee myös se, että *tanssia*-verbin sanakirjamerkitykseen liittyy liikkuminen musiikin rytmiin, mikä on myös aina läsnä taitoluistelussa. (KS s.v. *tanssia* 'liikehtiä rytmisesti tav. musiikin tms. säestyksen mukaan'). Verbin aspekti voi olla myös positiivissävytteinen, kuten esimerkissä (86). Siinä liikettä, luistelua, verrataan *tanssimiseen*. Kummankin esimerkin liikkeen kesto ulottuu koko ohjelmaan.

Parin, ryhmän tai joukkueen liikettä kuvaava *tanssia* on Liikkeeltään etenevää. Esimerkkien (85) tapaa määritetään adverbillä tai sellaiseksi laskettavalla rakenteella (*fifty-fifty*). Reittiä tai geosentristä Suuntaa ei ole ilmaistu, joten Viitekehys on NÄKÖKULMAKESKEINEN, (85) ja (86).

(85) He ovat tasapainoinen pari. He **tanssivat** yhdessä fifty-fifty, toinen ei ole toista heikompi.

(86) Pari kuin **tanssii** tämän vaativan vapaaohjelmansa.

6 LIIKEVERBIT JALKAPALLOSSA

6.1. Refleksiiviset liikeverbit

nyrkkeillä

Nyrkkeilemisen sanakirjamerkitys 'otella nyrkkeillä iskien' (KS s.v. *nyrkkeillä*) on suppea ja viittaa siis ainoastaan nyrkkeilyyn urheilulajina. Jalkapallossa *nyrkkeilemisen* käyttöalue on kylläkin niin ikään kapea, tosin tarkoittaen tilannetta, jossa 'maalivahti iskee nyrk(e)illään korkeaan, maalia kohti suuntautuvaan, keskityspalloon purkaakseen sen pois maalin läheisyydestä' (87).

Esimerkissä (87) Viitekehys on NÄKÖKULMAKESKEINEN, esimerkissä (88) OBJEKTIKESKEINEN (*pallon*). Kyseessä on samankaltainen konteksti, mutta esimerkin (87) objekti on implisiittinen, koska selostuksessa se on itsestäänselvä. Tapa-kategorissa *nyrkkeillä* liittyy parametriin RUUMIINOSALIIKE.

(87) Sieltä lähtee vasemman jalan keskitys – Gomez **nyrkkeilee**.

(88) Gomez vain **nyrkkeilee** pallon pois.

puskea

Puskea (KS s.v. *puskea* 'työntää tai töytäistä jtk päällään') liittyy leimallisesti urheilulajeista jalkapalloon, sillä muissa tutkimukseni urheilulajeissa – eikä juuri missään muussakaan – päätä käytetä urheilusuorituksessa ainakaan tarkoituksella. *Puskemisen* käyttö on denotaatioltaan kaikissa aineistoesiintymissä hyvin samankaltaista. Verbi liittyy maalintekotilanteisiin, jolloin liike useimmin suuntautuu kohti maalia (89). Samankaltaisessa tilanteessa se myös voi liittyä puolustamiseen (90). Ilman kuvallista kontekstista ei voi aina sanoa, kummasta on kysymys (91).

(89) Dzeco epäonnekseen **puski** hiukan yli Barcelonan maalin.

(90) Källström **puskee** pallon pois.

(91) Ensimmäisenä **puskee** Thiago Motta.

(92) Aivan käsittämätön Smoolingin yritys **pelata** tuo pallo **puskemalla** taaksepäin.

Nyrkkeilemisen tapaan *puskea*-verbin Viitekehys voi olla NÄKÖKULMAKESKEINEN (91) tai OBJEKTIKESKEINEN (90). Esimerkissä (90) on mielenkiintoinen Suunnan kannalta, sillä *pois* on NÄKÖKULMAKESKEINEN viittaus. Voisi puhua liikkeen välillisestä suunnasta. Voidaan ajatella, että Tapa-kategorian mukaan *puskemisessa* on kyse partiaalis-refleksiivisestä liikkeestä, mutta esimerkissä (90) ei välity pään liikkeen Suunta. Esimerkeissä (89) ja (92) on mukana myös siihen viittaavuutta. Refleksiivinen välineeseen liittyvä liike on tässä suhteessa ongelmallinen.

viittoilla

Viittoilla (KS s.v. *viittoa* 'antaa merkkejä kädenliikkeillä, viittoilla, viittilöidä') on jalkapallon pelistrategiaan liittyvä refleksiiviverbi. Sen käyttö liittyy pääasiassa hyökkäystilanteisiin, joissa 'pelaaja haluaa kädenliikkeillä osoittaa, että palloa kontrolloivan joukkuekaverin kannattaisi syöttää hänelle'. Tapa käytetään, koska se on varsinkin pitkillä etäisyyksillä tehokkaampi ja diskreetimpi kuin huutaminen. Aineistossani *viittoilla* esiintyy aina tässä frekventatiivimuodossa. Syy on luultavasti pragmaattinen: toistuva liike on helpompi havaita.

Viittoileminen voi esiintyä itsenäisesti ilman viestin vastaanottajaa (93), mutta tavallisemmin myös se on ilmaistu (94). Esimerkeissä (94) ja (95) verbillä koodataan myös haluttu lokaatio. *Viittoilla* voi sisältää emotionaalisen aspektin (96). *Viittoilemisen* Tapa on RUUMIINOSALIIKE. Toisena parametrina Tapa-kategoriassa on LIIKKUMISEN TEMPERAMENTTI, sen voi arvioida olevan toistuvaa (ja nopeaa) frekventatiivijohtimesta johtuen. *Puskea*-verbin tapaan liikkeen Suuntaa voi arvioida kontekstin perusteella (94)–(96).

(93) Siellä taustalla **viittoilee** Lingaard.

(94) Mata **viittoilee**, että anna alaspäin, Young ei tuosta piittaa.

(95) Young **viittoilee** ja näyttää, että anna tänne kulmalipun tuntumaan, mutta hän on ehtinyt tilanteessa paitsioon.

(96) Musa **viittoilee**, miksi et syötä, viidakonvaisto saa Dumbian hakemaan omaa ratkaisuaan.

6.2. Lokomotionaaliset liikeverbit

6.2.1. Itsenäisen ja omavoimaisen liikkeen verbit

nousta

Nousemisessa (KS s.v. *nousta*: 'liikkua, siirtyä ylöspäin, korkeammalle: kiivetä, kivuta') puhutaan 'pelaajan liikkumisesta kentällä ylöspäin hyökkäysuuntaan' (97). Huomio kiinnittyy myös siihen, että koko joukkueen *nousemisesta* ei puhuta, vaikka se olisikin mahdollista (*Lyon nousee ylöspäin*). Syynä lienee taktinen ajattelutapa, jossa puhutaan esimerkiksi puolustuslinjan ylöspäin *nostamisesta*. Joukkue ei tällöin ole samalla tavalla suorittavassa asemassa, vaan toimiminen on etäännytettyä.

Nousta-verbin aineistoesiintymät erottaa toisistaan niihin sisältyvä Reitti. Verbi nimittäin esiintyy kaikissa Reitti-vaihtoehdoissa: PAIKKA (*siellä*) (97), ALKU (*omalta paikaltaan*) (98), KAUTTA (*laitaa pitkin*) (99), LOPPU (*rangaistusalueen sisälle*) (100). Näistä PAIKKA kuvaa etenevää Liikettä, muut ovat translokationaalisia.

(97) Ballack laittaa pallon sinne laitaaan, ja tilaa siellä myös on Benderillä jonkin verran **nousta**.

(98) Mathiu erinomaisesti **nousee** omalta paikaltaan.

(99) Di María **nousee** laitaa pitkin.

(100) Sitten **on** Miguelilla vielä **paikka nousta**, nouseekin rangaistusalueen sisälle ja jatkaa siitä maalin eteen.

6.2.1.1. Tapaa osoittavat verbit

kurottaa

Kurottaa esiintyy jalkapalloaineistossa tilanteissa, joissa 'pelaaja yrittää osua palloon'. (KS s.v. *kurkottaa* [rinn. *kurottaa*] '(yrittää) ojentaa kättään, päättään t. jtkak esinettä

[mahdollisimman] pitkälle'). *Kurottaa* on agentin suorittamaa momentaanista liikettä, johon tyypillisesti käytetään jalkaa.

Viitekehys on voi olla OBJEKTIKESKEINEN (*jalkansa*) (a) tai NÄKÖKULMAKESKEINEN (b). Ensin mainitussa viitataan palloon osumiseen, jälkimmäisessä on ilmaistu Suunta (*viereen*). Tapa-kategoriassa *kurottamisessa* kyse on RUUMIINOSALIIKKEESTÄ.

(101) Mata **pääsee kurottamaan** jalkansa väliin.

(102) Seydoy **kurottaa** viereen.

venyä, venyttää

Venyttää muistuttaa *kurottamista* pallontavoittelutilanteissa. Jalkapallokontekstissa verbi on deskriptiivinen, sillä sen yleismerkitys viittaa konkreettisesti pidemmäksi tekemiseen (KS s.v. *venyttää* 'vetää, saattaa jk pitemmäksi t. suuremmaksi, saada venymään'). *Venyttää* koodaa hyvin lyhytkestoista ja kontrolloitua liikettä. Jalkapallossa merkitys on lähellä 'kurottamista'. *Venyttää* voi liittyä ainakin jalkaan (103), sormiin (104) ja käsiin (105).

(103) Viime hetkellä Digne **venyttää** ja saa jalkansa pallon tielle.

(104) Viime hetkellä Gomez **venyttää** näppinsä eteen.

(105) Siinä kolme pelaajaa hyppii ja pomppii edessä, mutta niin vain maajoukkueveskari **venyttää** kätensä eteen.

Venyä-verbin käyttöala on *venyttämistä* kapeampi, sillä se liittyy maalivahdin torjumisliikkeeseen. Toisin kuin *venyttää*, jossa tietty ruumiinosa osuu palloon, *venyä* tarkoittaa 'agentin liikkumista pallon eteen'. Sanakirjamerkityskin viittaa siihen, että agentti toimii itse, eikä aiheuta toimintaa (KS s.v. *venyä* 'pidentyä, kasvaa, laajentua pituudeltaan t. alaltaan'). Käytännössä *venyttää*- ja *venyä*-verbien käyttöä torjuntatilanteissa voi pitää melko samankaltaisena, *venyttämisessä* vain kielennetään tarkasti ruumiinosa (ainakin implisiittisesti), joka osuu palloon. *Venymisessä* puhutaan torjumisesta ylipäättään (106). Esimerkissä (107) modaaliverbi *joutua* tuo lisäaspektin,

johon voi sisältyä merkitys torjunnan vaikeudesta.

Venyttämisen Viitekehys on esimerkissä (103) NÄKÖKULMAKESKEINEN ja kohdissa (104) ja (105) OBJEKTIKESKEINEN (*näppinsä, kätensä*). *Venyä* on OBJEKTIKESKEINEN (*torjuntaan*), (106) ja (107). Tapa-kategoriassa *venyttää* on RUUMIINOSALIIKE (jalka, käsi tai sormet), *venyä* sen sijaan KOKOVARTALOLIIKE.

(106) Hyvin puolalaismaalivahti **venyy** ensimmäiseen torjuntaan.

(107) Gomez **joutuu venymään** torjuntaan.

6.2.1.2. Vauhtia ja sen vaihtelua osoittavat verbit

rauhottaa

Pelaajan liikkumisen nopeuteen ei kiinnitetä selostuksissa kovin paljon huomiota. Jalkapallossa pallon liikkuminen ja pelikuvioiden rakentaminen nousevat enemmän esiin: *rauhottaa* liittyy tällaisen liikkeen vauhtiin (KS s.v. *rauhottaa* 'rauhallise(mma)ksi, tynnyttää, hillit'). Jalkapallossa verbi merkitsee 'pelin intensiteetin alentamista'. Intensiteetin alentaminen tapahtuu tyypillisesti siten, että 'palloa kontrolloiva pelaaja pysähtyy paikalleen ja syöttää pallon alaspäin eli omaa puolustusaluettaan kohti'. Tällä tavoin hyökkäyksen rakentaminen voidaan aloittaa uudelleen. *Rauhottamista* pidetään siis positiivisena, mikä ilmenee myös esimerkeistä (108) ja (109), joissa se esiintyy adverbien *järkevästi* ja *maltillisesti* kanssa.

Esimerkissä (108) Viitekehys on NÄKÖKULMAKESKEINEN ja siihen sisältyy Suunta (*alaspäin*). Esimerkki (109) on OBJEKTIKESKEINEN, ja tekemisen laatua määrittää adverbi-ilmaus. Esimerkeissä on eroa myös Tapa-kategorian suhteen, sillä (108) on Suunnan ilmaisun takia translokationaalinen (implisiittisesti ilmaistu pallon liike), kun taas (109) etenevä. Erot johtuvat verbin deskriptiivisyydestä ja sitä kautta deiktisestä vaihtelusta.

(108) Zeco, järkevästi **rauhottaa** alaspäin.

(109) Sambern pyörähtelee, **rauhottaa** tilanteen todella maltillisesti.

6.2.2. Toiseen urheilijaan suhteutavat liikeverbit

peittää

Peittäminen tarkoittaa 'panna jotakin jonkin päälle, peitteeksi tai olla jonkin päällä, peitteenä, kattaa, päällystää, verhota'. (KS s.v. *peittää*) Jalkapallossa *peittäminen* tarkoittaa 'laukauksen estämistä siten, että pelaaja asettuu esteeksi pallon aiotulle kulkureitille'. Aineistoesimerkkini eivät paljasta sitä, onko kyse siitä, että pelaaja on estänyt eteen menollaan aiotun laukauksen, vai onko pelaaja konkreettisesti pysäyttänyt pallon, (110) ja (111).

(110) **Peittää** sen verran, että siinä tyrehtyy Realin vastahyökkäys ainakin hetkellisesti.

(111) Pepe **peittää** tämän yrityksen.

Sen sijaan, kun *peittävä* pelaaja on maalivahti, voidaan sanoa, että kyse on pallon torjumisesta (112). Silloin, kun *peittämiseen* liittyy toisen pelaajan etenemisen estäminen, kyse on pelaajan eikä pallon etenemisen *peittämisestä* (113). *Peittää* on aineistossa Liikkeeltään etenevää. Se esiintyy Viitekehykseltään sekä OBJEKTIKESKEISENÄ (*tämän yrityksen*) (111) ja (*laukauksen*) (112) että NÄKÖKULMAKESKEISENÄ (110). Pelkkä lausekonteksti ei paljasta, onko kyse syötön vai laukauksen *peittämisestä*. Huomion kohteeksi nouseekin tällöin Liikkuja. Esimerkissä (113) *peittää* saa deiktisen Alueen viittauksen *edessä*, joka korostaa *peittämisen* paikallaan pysyvyyttä.

(112) Gomez **peittää** laukauksen.

(113) Edessä **peittämässä on** Stankovits, joka rikkoo Thomas Mülleria.

torpata

Torppaamisen merkitys jalkapallossa ei näyttäisi aineiston valossa olevan aivan niin väkivaltainen kuin sanakirjamerkityksen perusteella voisi kuvitella (KS s.v. *torpata* 'taklata ruhjoen, rusentaen'). Jos *torppaaminen* seuraisi jalkapallossa tätä merkitystä, seuraisi siitä torppaajalle luultavasti aina suora ulosajo kentältä. *Torppaaminen* voi

vertautuva 'horjuttamalla estämiseen' (114), mutta se voi tarkoittaa myös 'kaatamalla pysäyttämistä', koska lausekontekstisti voi viitata siihen, että eteneminen pysähtyy, (115) ja (116). Näissä esimerkeissä *torpata* näyttäytyy myös melko positiivisena terminä *torppaavan* joukkueen näkökulmasta. *Torppaamisessakin* näyttää olevan kuitenkin asteroja, eikä kaikista esimerkeistä voi yhtä vahvasti sanoa, ettei *torpattaessa* rikottaisi pelisääntöjä (117). *Torpata* esiintyy aineistossa sekä OBJEKTIKESKEISENÄ (*portugalilaisen*) (115) että NÄKÖKULMAKESKEISENÄ (116). Esimerkissä (115) *torppaaminen* suuntautuu toiseen pelaajaan, esimerkissä (116) tämä jää implisiittiseksi.

(114) Nyt tulee kuitenkin Sicocco hyvin, hänet **torpataan**, mutta pääsee jatkamaan.

(115) Siinä mielessä kyllä Lyon-pelaajat moneen kertaan ovat hyvin ottaneet Ronaldon pois, nimittäin eivät edes lähde harhautuksiin vaan ottavat sen juoksulinjan pois ja **torppaavat** näin ollen sääntöjen puitteissa portugalilaisen.

(116) Lyon **onnistuu torppaamaan** siinä etenemisen.

(117) Sam **torpataan** nurmen pintaan.

6.2.3. Välineen käyttöön liittyvät liikeverbit

hakea

Aineistoni perusteella käy selväksi, että *hakea* on yleisin jalkapallon selostuskielessä käytetty syöttämistä tarkoittava verbi. Semanttinen tarkastelu voi osaltaan selittää sitä, miksi näin on. KS:n mukaan *hakea*-verbin merkitys on 'noutaa, etsiä, pyrkiä johonkin, yrittää saavuttaa tai saada aikaan jotakin' (KS s.v. *hakea*). Pelaaja siis pyrkii saavuttamaan toisen pelaajan; yrittää tehdä niin, että toinen pelaaja saisi pallon häneltä. *Hakea*-verbin merkitys syöttämistä tarkoittamassa on siis hyvin yleinen, jopa hyperonyyminen.

Merkityksen perusteella voi tehdä tulkinnan, että myös *syöttää* on tässä yhteydessä hyponyymi hyperonyymille *hakea* eikä päinvastoin. Tämä siitä syystä, että *syöttää* tarkoittaa 'toimittaa kiekko tai pallo (lyömällä tai potkaisemalla) oman puolen pelaajalle' (KS s.v. *syöttää*). *Syöttämiseen* sisältyy siis vahvemmin ajatus syötön

onnistumisesta kuin pelkästä yrityksestä syöttää. Esimerkissä (118) *hakemisen* epävarma merkitys näkyy selvästi.

(118) Bender, aavistuksen hätäinen on hänen jatkonsa, jolla **haki** sieltä Samia oikeasta laidasta.

Toisaalta *hakea*-verbi tuo myös esiin syöttämisen kohteen, eli kyse on nimenomaan joukkueoverin pallolla tavoittamisesta (119), ei syöttämisestä vain pelin rakentamiseksi. KS:n mukaan näin on esimerkiksi pesäpallossa (KS s.v. *syöttää* urh. pesäpallossa yms. 'heittää pallo määrätavalla lyötäväksi') tai tenniksessä ja lentopallossa (KS s.v. *syöttää* urh. tenniksessä, lentopallossa yms. 'lyödä pallo peliin'). Syöttökohteen personoiminen ei silti ole välttämätöntä, ja tällä tavoin sen käyttöalue ei jää vain subjekti–objekti-pareihin (120). Esimerkissä (119) *hakea*-verbin Viitekehys on OBJEKTIKESKEINEN (*Feghoulia*). Myös kohta (120) on esimerkki pelkistetystä käytöstä: Viitekehys on NÄKÖKULMAKESKEINEN, ja Suunta on ilmaistu (*oikealle*). Esimerkki (121) sisältää sekä OBJEKTIKESKEISEN Viitekehysten (*Kieslingiä*) että Suunnan (*eteenpäin*).

(119) Rami **hakee** Feghoulia.

(120) **Hakee** oikealle, sinne palloa ei pelata.

(121) Sitten Rools, pallo eteenpäin ja **hakee** pistosyötöllä eteenpäin Kieslingiä kärjestä.

jatkaa

Jatkamisesta puhutaan silloin, kun 'syötön saaja syöttää pallon edelleen sen saatuaan' (122). *Jatkaminen* liittyy nopeaa reagointia vaativiin tilanteisiin. KS:n määritelmä 'tehdä keskeytyksettä edelleen jotakin' sopii hyvin merkityksen kuvaukseksi (KS s.v. *jatkaa*) (123). Joissakin tilanteissa *jatkaminen* ketjuttuu maalitilanteeksi asti. Tässä esimerkissä jälkimmäinen *jatkaminen* tarkoittaaakin laukaisemista eikä syöttämistä, koska Leno (Bernd) on maalivahti (124).

(122) Gambiasso yrittää nopeasti **jatkaa** Schneiderille, välissä on Luiz Gustavo.

- (123) Coutinho, siinä yrittää kantapäällä **jatkaa**, Nzuh pääsee väliin.
- (124) Feghouli loistavasti, loistavasti pelaa jälleen kerran vasemmalla laidalla ja **pystyy** vielä **jatkamaan** pallon eteenpäin Pablo Hernandezille, joka **ei** sitten enää **onnistu jatkamaan** ohi Lenon.
- (125) Edelleen tulee Rami, **jatkaa** portugalilaispuolustaja Migelin kautta pallon eteenpäin Saldanolle.

Hakemiseen verrattuna *jatkaa*-verbin käytössä korostuu Reitti. Esimerkki (122) kuvaa verbin tyypillistä käyttöä. Sen Viitekehys on OBJEKTIKESKEINEN ja Reitiksi määrittyy LOPPU (*Schneiderille*). *Jatkaa* voi tosin myös esiintyä elliptisesti NÄKÖKULMAKESKEISENÄ (123). Kompleksisemmissä rakenteissa käyttö on kuitenkin esimerkin (122) kaltaista Viitekehysten ja Reitin suhteen (124). Esimerkissä (125) Reitti tosin on kaksi parametriä: KAUTTA (*Migelin kautta*) ja LOPPU (*Saldanolle*).

laittaa

Laittaa-verbin (KS s.v. *laittaa* 'varustaa t. panna jku menemään jonnekin, lähettää [jkn mukana] jtk jonnekin') voisi joissakin tapauksissa katsoa lähenevän merkitykseltään eniten *syöttämistä*. Tavallisesti ne voisikin korvata toisillaan merkityksen sanottavasti muuttumatta (126).

- (126) Lucio **laittaa** toppariparille Lanocchille siihen viereen.

Useimmin *laittaa* esiintyy kuitenkin silloin, kun on puhe 'pelivälineen suurpiirteisestä liikkeelle laittamisesta, jolloin pallon määränpää ei ole tarkka (127) tai selvä (128)'. Esimerkissä (127) kyse on kuitenkin selvästi 'syöttämisestä'. Kohta (128) voitaisiin tulkita myös siten, että pallo annetaan vastustajan haltuun, kunhan vain peli saadaan käyntiin. Tässä suhteessa se siis muistuttaa edellä mainittua syöttämisen merkitystä muissa pallopeleissä. *Laittaa* voi näyttäytyä myös merkityksessä 'potkaista', kuitenkin siten, että päähuomio on liikkeen päämäärässä eikä tavassa (129).

- (127) Lyon on tyytynyt siihen, että se **laittaa** palloa ylöspäin juoksukone Gomisista kohden.

(128) Nopeasti **laittaa** Inter pelin liikkeelle.

(129) Maalintekijä Adebayor katsoo parhaakseen **laittaa** pallon yli.

Laittaa muistuttaa käytöltään *jatkamista*, jos ei oteta lukuun tapausta, jossa Reitti on KAUTTA (**jatkaa** [125]). Viitekehys on OBJEKTIKESKEINEN kohdissa (126), (127) ja (129). Esimerkin (128) *pelin* ei ole liikkeen kohde, joten tapaus on NÄKÖKULMAKESKEINEN. *Laittamisen* Reitti on aina LOPPU, mikäli se on ilmaistu (*Lanocchille*) (126). Esimerkissä (127) ilmaisee Suuntaa kahdella eri tavalla (*ylöspäin, Gomisian kohden*). Ensimmäistä ilmaistaan pallon liikkeen suuntaa deiktisesti (ei geosentrisesti) ja myöhemmin kohteeseen nähden. Lisäksi kohdassa (129) on deiktinen Suunta (*yli*).

lähettää

Lähettää-verbin sanakirjamerkitys 'saattaa jokin lähtemään, toimittaa postin kuljetusvälineiden tms. välityksellä jonnekin' (KS s.v. *lähettää*) paljastaa osaltaan myös sen erityismerkityksen jalkapallosanastossa. *Lähettämisesä* on kysymys jonkin itsellään hallussa olevan siirtämisestä eteenpäin, tässä tapauksessa 'jalkapallon siirtämisestä itseltä toiselle pelaajalle, kohti maalia tai ylipäätään liikkeelle'.

Lähettämisen merkitykseen sisältyy ajatus siitä, että välimatka kohteiden välillä on suhteellisen pitkä. Niinpä selostuskielessäkin *lähettämisesä* puhutaan tyypillisesti silloin, kun maalivahti antaa avauspotkun (130) tai kenttäpelaaja yrittää tavoittaa kaukana olevaa joukkueoveriaan (131). Kyse voi olla myös maalia kohti suuntautuvasta kaukolaukauksesta (132).

(130) Lorise **lähettää** pallon kenties viimeistä kertaa liikkeelle.

(131) Kun Benzemaa **olla**n jo **lähettämisesä** läpi.

(132) Taisi olla Schweinsteiger, joka vajavaisen oman laukauksensa **lähettää** kohti Inter-maalia.

Selostuskielessä *lähettämisesä* ei liity niin tiiviisti lähettäjän ja vastaanottajan välinen vuorovaikutus kuin arkielämän kontekstissa. Usein tähän suhteeseen liittyy

ulkopuolinen osapuoli (kuten posti), joka hoitaa itse välittämisen prosessin. Jalkapallossa tällaista välikättä ei ole, ja tästä syystä lähettämisen merkitykseen liittyy epävarmuutta teon onnistumisesta. Kun pallo *lähetetään*, ei ole varmuutta muusta kuin siitä, että se lähtee liikkeelle.

Esimerkissä (130) *lähettää* on Viitekehyseltään OBJEKTIKESKEINEN (*pallon*). Liike on etenevää. Kohdassa (132) myös Suunta on ilmaistu (*kohti Inter-maalialia*). Viitekehystä voi pitää OBJEKTIKESKEISENÄ, vaikka laukaus ei olekaan etenevä elementti.

ampua

Ampumisen merkitys jalkapallossa on 'potkaista pallo kohti maalia/maaliin'. Metaforisen taustansa vuoksi sanakirjamerkitys eroaa tästä (KS s.v. *ampua* 'saattaa ammus, nuoli tms. nopeaan liikkeeseen'). Hieman yllättävänä seikkana voi pitää sitä, ettei liikettä parhaiten kuvaavaa *potkaista*-verbiä esiinny aineistossa kertaakaan, vaikka substantiivina *potku* käytetään lajin virallisissa termeissäkin (vapaapotku, rangaistuspotku). Syynä tähän saattaa olla lainavaikutus mailapeleistä.

Verbin Viitekehys voi olla NÄKÖKULMAKESKEINEN (133) tai OBJEKTIKESKEINEN (*pallon*) (134). Jälkimmäisessä myös Suunta on ilmaistu, sillä idiomaattista ilmausta ei voi oikein ajatella Reitin kuvaukseksi (*taivaan tuuliin*). Esimerkissä (135) Viitekehys on NÄKÖKULMAKESKEINEN, ja lisäksi Suunta on ilmaistu (*päin omaa miestä*). *Ampuminen* kohdistuu pallon, joka on implisiittinen. Mikäli Suuntaa ilmaiseva *päin* puuttuisi, kyse ei olisi välineeseen suuntautuvasta *ampumisesta*. Aineiston perusteella selostuksessa ilmaisua ei voi kielentää niin, vaikka toinen merkitys olisikin absurdi.

(133) Erinomaisesti ulkosyrjällä Schneiderille, tämä **ampuu**, ohi maalin.

(134) Viimeisenä **ampuu** Rami pallon aivan taivaan tuuliin.

(135) Schneider **ampuu** päin omaa miestä, Bandemia.

6.2.4. Parin, ryhmän tai joukkueen liikeverbit

nostaa, vetäytyä

Nostamisessa (KS s.v. *nostaa*: 'liikuttaa ylöspäin, siirtää ylemmäksi') puhutaan 'pelaajien tai pallon liikkumisesta kentällä ylöspäin eli lähemmäs vastustajan kenttäpuoliskoa ja maalia'. Vaikka pelaajat liikkuvat omin voimin, agenttina toimiva joukkue antaa verbille strategisen merkityksen. Pelaajat nousevat ylöspäin kentällä yhtenä ryhmänä, eivät erikseen (137).

Yleensä *nostaminen* viittaa juuri pelaajien liikkumiseen, mutta aina ei ole selvää, kohdistuuko *nostaminen* enemmän pelaajiin vai palloon (137). Syy vaikeatulkintaisuuteen selittyy sillä, että esimerkissä (136) *nostamisen* kohteeksi on määritelty pelaajat (*kaikki*) ja esimerkissä (137) *oma peli*. Myöskään esimerkissä (138) ei voi olla varma, viittaako (vapaa) *tila* siihen, että pelaajilla on tilaa liikkua vai että pelin rakentaminen onnistuu hyvin.

(136) Nyt **nostaa** Bayern varmasti kohta kaikki rangaistusalueen sisälle.

(137) Sieltä Valencia **nostaa** omaa peliään.

(138) Nyt **on** aika paljon **tilaa** myös Leverkusenilla **nostaa**.

Nostamisen antonyymina on *vetäytyä*, joka tarkoittaa 'pelaajien liikkumista puolustussuuntaan'. Täydellinen antonyymi *vetäytyä* ei siinä suhteessa ole, että se viittaa vain pelaajien liikkumiseen alaspäin kentällä ilman palloa. Sen merkityksen voisi myös kuvailla 'puolustusasemiin vetäytymiseksi'. Esimerkissä (139) agenttina on joukkue ja esimerkissä (140) joukkueeseen viittaava monikkosubjekti. Kohdassa (139) liikkeen suunta on ilmipantu.

(139) Tottenham **vetäytyy**, kuten on totuttu näkemään jo useaan otteeseen tässä ottelussa aiemmin.

(140) Tässä kohtaa, kun moskovalaiset **vetäytyvät**, niin jollakin lailla hiukan aseettomalta United vaikuttaa.

Esimerkissä (136) *nostaa* esiintyy OBJEKTIKESKEISENÄ (*kaikki*). Liike on

translokationaalista ja saa Reitin LOPPU (*rangaistusalueen sisälle*). Kohdassa (137) Liike on etenevää ja NÄKÖKULMAKESKEISTÄ. *Vetäytyä* esiintyy aineistossa pelkistetysti siten, että ainoastaan sen Viitekehysten voi määrittää NÄKÖKULMAKESKEISEKSI, (139) ja (140).

prässätä

'Painamista ja puristamista' (KS s.v. *prässätä*) tarkoittava *prässätä* liittyy jalkapallossa 'puolustavan joukkueen tapaan painostaa hyökkäävän joukkueen pelaajia tekemään pallon kanssa nopeita ratkaisuja ja tällä tavoin hankkia pallo omalle joukkueelleen' (141).

(141) Real Madrid **prässää** keskialueella erinomaisesti ja saa koko ajan pallon pois.

(142) Nyt **lähtee** hieman korkeammalta kerrankin **prässäämään** Tottenham.

Viitekehys on NÄKÖKULMAKESKEINEN, (141) ja (142). Verbi saa tyypillisesti joukkuesubjektin, mikä myös selittää sitä, että *prässäämisen* kohde pysyy implisiittisenä. *Prässätä* esiintyy esimerkissä (141) Liikkeeltään etenevänä. Sen Reitti on PAIKKA (*keskialueella*). Verbi voi esiintyä translokationaalisessa kontekstissa, mutta ei itsessään esiinny täysin puhtaasti translokationaalisena vaan rajaamattomana ja suuntaamattomana (142).

7 LIIKEVERBIT JÄÄKIEKOSSA

7.1. Refleksiiviset liikeverbit

torjua

Torjua esiintyy merkityksessä 'maalivahdin aktiivinen toiminta, joka estää kiekon maaliin menemisen'. Huomionarvoista on, että aineistossa *torjua* esiintyy aina maalivahdin suorittamana liikkeenä. Kyse ei ole siis puolustajan laukauksen peittämisestä tai sen kilpistymisestä tai kimpoamisesta. Kaksi viimeksi mainittua sisältää konnotaation epäintentionaalisuudesta. *Torjumisessa* on sen sijaan intentionaalinen aspekti, johon sanakirjamerkityskin viittaa (KS s.v. *torjua* 'tehdä tyhjäksi jnk t. jkn hyökkäys'). Aineistossa merkitys on kuitenkin spesifimpi, liittyen vain kiekon *torjumiseen*.

Torjumista voi pitää refleksiivisenä, sillä pääsääntöisesti maalivahti on paikallaan, ja itse torjuntaliike liittyy raajoihin. *Torjua* voi esiintyä Viitekehykseltään sekä OBJEKTIKESKEISENÄ (*sen*) (143) että NÄKÖKULMAKESKEISENÄ (144). Ero liittyy esimerkin (144) elliptisyyteen selostuksessa. Tapa-kategoriassa *torjua* on KOKOVARTALOLIIKE.

(143) Poikittaisveto tulee sieltä, sen Anderssen **torjuu** helposti.

(144) Vehanen **torjuu**.

7.2. Lokomotionaaliset liikeverbit

7.2.1. Itsenäisen ja omavoimaisen liikkeen verbit

mennä

Mennä-verbillä on jääkiekossa selvä suunta. Verbi itsessään on neutraali ja kuvaa liikettä yleisesti (KS s.v. *mennä* 'yl. liikkeestä: kulkea [poispäin]'). Jääkiekossa *menemisen* kohde tarkentuu. Usein kohteena on hyökkäysalue tai maali (145). *Menemiseen* liittyy usein adverbejä, joiden merkitys viittaa liikkeen intensiivisyyteen (146) tai pelin vaarallisuuteen (147) (ainakin strategisessa mielessä). Esimerkissä (148)

tekijänä implisiittisesti on Pihlströmin joukkue tai osa siitä, jolta Pihlström saa syötön. Muussa kuin agentin suorittamassa liikkeessä *mennä* esiintyy kiekon liikkumista kuvaamassa, usein maalintekotilanteissa (150).

(145) Lahti **menee** kuitenkin hyökkäysalueelle ja vie laukauksensa loppuun saakka.

(146) Pihlström taklaa kovaa, ja kovaa **menee** Suomi maalille.

(147) Niko Kapanen **menee** rohkeasti sinne.

(148) Sitten **mennään** laidasta, siellä ei kuitenkaan Pihlström kiekoon ennätä.

(149) Sitten **olisi** Puistola **ollut menossa**.

(150) Sitten tulee laukaus Rahunekilta, **menee** ohi.

Mennä esiintyy aineistossa tyypillisesti translokationaalisenä. Siihen liittyy usein Reitti, joka on LOPPU (*hyökkäysalueelle, maalille*) (145–146). Viitekehys on OBJEKTIKESKEINEN (145)–(147). *Mennä* voi esiintyä myös etenevänä ja Viitekehyseltään NÄKÖKULMAKESKEISENÄ (149). Tällöin kontekstina on avojään syötöntavoittelutilanne. Verbillä ei silloin ole Reittiä, koska meneminen liittyy keskialueelta hyökkäyssuuntaan liikkumiseen, mutta ei kuitenkaan maalille asti.

7.2.1.1. Tapaa osoittavat verbit

leikata

Leikkaamisella (KS s.v. *leikata* 'viivoista liikeradoista yms. : kulkea jnk poikki t. halki') ymmärretään aineistossani 'nopeaa diagonaalista paikanmuutosta kentän laidalta toiselle'. Verbin käytössä korostuu usein paikanmuutoksen myötä saavutettu parempi sijainti kentällä pelitilanteeseen nähden, (151) ja (152).

(151) Pesonen **leikkaa** hyökkäykseen mukaan.

(152) Puistola **leikkaa** siitä tyhjää tilaa itselleen, pelaa Niskalalle.

Verbin käyttö jääkiekossa selittyy liikkeen nopeudella ja muodolla. *Leikkaamisen* yleisin sanakirjamerkitys 'katkaista, irrottaa, halkaista, viiltää, uurtaa t. muotoilla jotak veitsellä, saksilla tms.' (KS s.v. *leikata*) viittaa terävyyteen, jolla liike tapahtuu. Jääkiekossa luistinten terä vertautuu saksiin tai veitsiin. Terävät luistimet uurtavat jäähän jälkiä, eli ne ikään kuin *leikkaavat* sitä koko ajan. Luistimilla onkin tällä tavoin mahdollista liikkua jäällä viivasuoria linjoja pitkin niin halutessaan. Diagonaalisiirtymässä luistelulinja on usein viivamaisen suora, koska tällainen reitti on lyhin. Mielikuva saksilla tai veitsellä leikkaamiseen ei näin tunnu oudolta. Käveltäessä tai juostessa liike ei ole samaan tapaan viivasuora, koska liikkumisen muoto on kulmikkaampaa kuin leikkaavassa luistelussa.

(153) Sinne **leikkaa** Pesonen keskelle.

(154) Petteri Nokelainen **leikkaa** sinne maalille.

Leikkaamisen liittyy tyypillisesti Suunta, (151) ja (153), tai Reitti (154). Suunnan sisältävissä esimerkeissä (151) ja (154) Viitekehys on NÄKÖKULMAKESKEINEN. Kohta (154) on OBJEKTIKESKEINEN, ja Reitti on LOPPU (*maalille*). Esimerkki (152) NÄKÖKULMAKESKEINEN. Siinä korostuu pelaajan itsensä vapaaksi pelaaminen, ei niinkään eteneminen tai lokaation muutos.

pyöräyttää

Pyöräyttää merkitsee jääkiekkokontekstissa 'kääntyä nopeasti pyörähtävällä liikkeellä' (KS *pyöräyttää* 'panna pyörähtämään, kiepauttaa, kieräyttää, kääntää'). Verbin käyttö liittyy tilanteisiin, joissa pelaaja hakee itselleen vapaata pelipaikkaa. Pelaajalla voi olla kiekko hallussaan tai ei, eikä lausekonteksti useimmiten paljasta asiaa, (155) ja (156). Esimerkin (155) Viitekehys on NÄKÖKULMAKESKEINEN, ja Liike on etenevää. Kohdassa (156) Liike suuntautuu *kulmaukseen* ja ilmaus on näin OBJEKTIKESKEINEN. Lokaatio muuttuu, joten liike on translokationaalista. Esimerkissä (157) *pyöräyttämisen* merkitys on 'syöttää'. Liike on välillisesti translokationaalista, ja Viitekehys on OBJEKTIKESKEINEN (*Granlundille*).

(155) Aaltonen **pyöräyttää** itsensä vapaaksi.

(156) Novotni **pyöräyttää** itsensä sinne kulmaukseen.

(157) Kapanen **pyöräyttää** sinne Granlundille.

7.2.1.2. Vauhtia ja sen vaihtelua osoittavat verbit

ajaa

Ajaa-verbillä on kaksi toisiinsa liittyvää mutta eriytyntä käyttöä jääkiekkokontekstissa. Ensimmäisessä se viittaa 'pelaajan nopeaan ja suoraviivaiseen liikkumiseen kentällä'. Tässä käytössä sen merkitys on lainautunut kulkuvälineellä *ajamisesta* (KS s.v. *ajaa* 'ajoneuvolla tms. kulkemisesta t. kuljettamisesta'). *Ajaminen* suuntautuu silloin johonkin alueeseen (158) tai päätepisteeseen (159).

(158) Elias **ajaa** alueelle sisään.

(159) Komarov tulee väkisin sieltä, **ajaa** sinne maalin eteen.

Toisessa käytössä *ajaminen* kohdistuu vastustajan pelaajaan (KS s.v. *ajaa* 'seurata tavoittaakseen; hätyyttää, ahdistaa, vainota; tavoitella riistaa, jahdata'). Se voi olla synonyyminen kiinnipitämiselle (160), kiinniottamiselle (161) tai taklaamiselle (162). Aina ei ole selvää, kummasta *ajaa*-verbin merkityksestä on kysymys (163).

(160) Sinne **ajaa** sitten Puistola kiinni.

(161) Zidlicky - erittäin vahvasti Komarov **ajaa** perään.

(162) **Ajaa** suomalaispelaajan sinne häkkiin.

(163) Salmela **ajaa** loppuun saakka.

(164) Granlund ottaa saman tien kiekon haltuunsa ja kahdella pelaajalla Tshekki **ajaa** päälle.

Ajaa näyttäytyy vahvan intensiivisenä kummassakin käyttötarkoituksessaan. Varsinaisesti Reitin verbi saa esimerkeissä (158) ja (162), joissa se on LOPPU (*alueelle, häkkiin*). Niiden Viitekehys on OBJEKTIKESKEINEN, muissa NÄKÖKULMAKESKEINEN.

Kaikissa esimerkeissä Reitin päätepestettä (158) ja (162), tai Suuntaa, (160)–(161); (163)–(164), on korostettu postpositioita (*sisään, eteen, perään, saakka, päälle*) (158)–(159), (161), (163)–(164) tai deiktistä Suuntaa viittaavaa *sinne*-pronominia käyttämällä, (160) ja (162). Ne kaikki korostavat ajamisen päämäärään suuntaavuutta.

painaa

Painaa-verbin käyttö jääkiekkoselostuksissa on moninaista. Useimmiten sen merkitys on 'kulkea, mennä nopeasti, painua, painella', kuten sanakirjassakin (KS s.v. *painaa*). Liikkeen suunta kuitenkin vaihtelee: se voi olla suhteessa toiseen pelaajaan (165) tai tilaan (166). Joskus voi olla vaikea sanoa, suhteutuuko liike enemmän vastustajaan, tilaan vai kiekkoon (167), eikä liikkeellä ole aina tarkkaa suuntaa (168).

(165) Koivu spurttaa siitä ohi Patrik Eliaksen ja **painaa** sinne ohi Karel Rahunekin.

(166) Tuomo Ruutu **painaa** laitaan.

(167) Pihlström **painaa** perään.

(168) Mutta Pihlström **painaa**, ja katsokaa kuinka Pihlströmin jalat liikkuvat.

Verbiin liittyy myös erityiskäyttöä: se voi tarkoittaa 'syöttämistä' (169) tai 'laukomista' (170). *Painaminen* voi viitata myös 'yleiseen pelin hallintaan, paineen luomiseen' (171). Jääkiekossa liikkeen voima ei pääse purkautumaan pelaajan tai kiekon ylitettyä pelialueen rajat, kuten useimmissa pallopeleissä tapahtuu. *Painamisen* laaja käyttö jääkiekossa liittyykin pelin vauhtiin ja intensiteettiin ja siihen, että liikkuminen tapahtuu suhteessa johonkin toiseen: vastustajaan tai kentän raja-alueisiin. Liikkeellä on siis useimmin jokin kohde ja vastaanottaja. *Painaminen* voi tapahtua omaa vartaloa käyttäen tai kiekon avulla. Sillä voidaan viitata myös paineen luomiseen. *Painaa*-verbillä on siis implisiittisesti jokin kohde, vaikkei sitä aina kielennetä.

(169) Kiekko Kukkoselle, Kukkonen **painaa** sen Pyörälälle.

(170) Janne Lahti **painaa** kiekon päätyyn.

(171) Tšhekki **painaa** edelleen.

Painaa-verbillä ilmaistuun liikkeeseen sisältyy *ajaa*-verbin kaltaista intensiteettiä. *Painaminen* on kuitenkin *ajamista* monipuolisempaa, siihen liittyvän erityiskäytön vuoksi, (169)–(170). Esimerkeissä (165)–(166), (169) ja (170) verbin Viitekehys OBJEKTIKESKEINEN, Reittinä LOPPU (*ohi Karel Rahunekin, laitaan, Pyörälälle, päätyyn*). Muut esimerkit ovat NÄKÖKULMAKESKEISIÄ, (167)–(168) ja (171). Esimerkissä (167) on deiktinen Suunta (*perään*), vaikka ilmaus onkin deskriptiivinen. Esimerkeissä (168) ja (171) liikkeen intensiteetti korostuu, koska Liike näyttäytyy hyvin rajaamattomana temporaalisesti.

7.2.2. Toiseen urheilijaan suhteutuvat verbit

taklata

Taklata on leimallisesti jääkiekkoterminä, vaikka sitä käytetään jonkin verran myös muissa joukkuepeleissä. *Taklaamisen* merkitys on 'horjuttaa vastustajaa t. kaataa hänet esim. vartalolla työntämällä' (KS s.v. *taklata*). Aineistoni verbiesiintymissä *taklaamisen* merkitys ei poikkea tästä. *Taklaamisen* agentti voi olla yksittäinen pelaaja (172) tai joukkue (173).

(172) Pihlström **taklaa** kovaa, ja kovaa menee Suomi maalille.

(173) Kovaa Suomi **taklaa**.

Jääkiekossa tarkoituksellinen voimakas vartalokontakti on sallittu, toisin kuin monissa muissa urheilulajeissa. Tästä syystä lajiin on kehittynyt liike, jolle on täytynyt keksiä oma sana sitä kuvaamaan. Yleensä *taklata* mielletään siis jääkiekkokokontekstissa positiiviseksi.

(174) Plekanec **taklaa** erittäin kovaa Lepistöä.

(175) Zaslava, erittäin hyvin Granlund **taklaa** hänet irti kiekosta ja kaivaa sen vielä itselleenkin.

Taklata esiintyy aineistossa Viitekehykseltään NÄKÖKULMAKESKEISENÄ, (172)–(173), tai

OBJEKTIKESKEISENÄ, (174)–(175), sen mukaan, onko *taklaamisen* kohde mainittu. Esimerkeissä (172)–(174) *taklaaminen* on etenevää Liikettä. Tavallisesti liikkeen intensiteettiä korostetaan adverbien avulla, eikä lokaatiota ilmoiteta. Ilmauksissa on aina ilmaistuna adverbi (*kovaa*) tai kohde (*Lepistöä*). Reitti ei määrity, paitsi esimerkin (175) kaltaisessa tilanteessa, jossa se parametrin ALKU (*irti kiekosta*). Liike on translokationaalista.

karvata

Karvata-verbin käyttö näyttää aineiston valossa erikoistuneen jääkiekkoon, ja myös sanakirjassa laji mainitaan erikseen (KS s.v. *karvata* urh. esim. jääkiekossa 'pelata vastakarvaa'). Etymologisesti *karvata*, *karvoa* on tarkoittanut 'nahasta karvojen poistamista raapimalla' (Suomen sanojen alkuperä 1992: s.v. *karvata*, *karvoa*). Jääkiekossa *karvaaminen* tarkoittaa 'yleistä pyrkimystä hankaloittaa vastustajan pelaamista', (176).

(176) Hyvin Tanska **karvaa** ylhäältä.

(177) Kasper Den **karvaa** puolestaan Puistolaa.

(178) Lahti **karvaa** vielä Krajicekilta hyvin kiekon sieltä pois.

Karvata on yleistermi, jolla voidaan viitata 'vastustajan pelaamisen häiritsemiseen mailalla koukkimalla tai lyömällä, eteen luistelemalla tai vartalokontaktilla'. Aineiston kontekstissa tapaa ei yksilöidä läpinäkyvästi (177). Jääkiekon peli-idea huomioon ottaen *karvaamisen* perimmäinen tarkoitus on saada kiekko takaisin omalle joukkueelle. *Karvata* liittyykin usein tilanteisiin, joissa vastustajalla on kiekko hallussaan, (177) ja (178). *Karvaamisen* yleisyys jääkiekkoverbistössä selittyy pelin luonteella, johon kuuluu jatkuva kontakti vastustajan pelaajiin. Aineistoni jalkapalloverbeissäkin *karvaaminen* esiintyy, mutta sen frekvenssi on huomattavasti pienempi kuin jääkiekossa.

Karvata muistuttaa hieman *taklaamista* käytöltään, mutta ei ole luonteeltaan yhtä intensiivistä. Se voi samaan tapaan saada Reitin, joka voi olla ALKU (*Krajicekilta*) (178). *Karvata* ei automaattisesti esiinny tapaa määrittävien adverbien kanssa, eivätkä ne ole

luonteeltaan intensiivisiä (*hyvin*). Sen sijaan deiktisen paikka määrittyy tavallisesti (*ylhäältä, sieltä*). *Karvata* voi olla sekä NÄKÖKULMAKESKEINEN (176) että OBJEKTIKESKEINEN, (177)–(178), (*Puistolaa, kiekon*).

kamppailla

Kamppailla-verbin käyttö liittyy tilanteisiin, jossa pelaajat yrittävät saada itselleen kiekon. Aineiston perusteella sen käyttöalue jääkiekossa on yleistä merkitystä kapeampi (KS s.v. *kamppailla* 'taistella, otella, kilpailla, kilvoitella'). Ilman kuvallista kontekstia ei tosin aina voi sanoa, mikä on verbin intentio, (179) ja (180). Aina ei myöskään kerrota, kenen kanssa *kamppaillaan* (180). Havainto tukee johtopäätöstä siitä, että *kamppaileminen* kohdistuu ensisijaisesti kiekon itselle saamiseen (181). Verbiä ei välttämättä aina personoida, vaan agenttina voi olla myös joukkue (182).

(179) Marek edelleenkin **kamppailee** suomalaispuolustajien kanssa.

(180) Sitten jälleen maalin takana **kamppailee** Niko Kapanen.

(181) Granlund **kamppailee** kaksin käsin sieltä kiekon itselleen ja pitää sen hienosti hallussaan.

(182) Suomi **kamppailee** vielä kulmauksessa, Mihalek nappaa kiekon.

Jalkapalloaineistossa *kamppailla*-verbiä ei esiinny, vaikka siinäkin palloa yritetään ottaa pois vastustajalta. Syynä luultavasti on *kamppailla*-verbin teon pitkäkestoisuus. Kaikki verbin esiintymät liittyvät pelitilanteisiin kaukalon sivu- tai päätylaitojen lähellä. Tällä tavoin pelaajat pysähtyvät laitaan ja kasautuvat yhteen tavoittelemaan kiekkoa. Tämä myös kielentyy välillä joko suoraan, (180) ja (182). Jalkapallossa pallontavoittelutilanteet ovat lyhytkestoisempia, koska peli ei voi pysähtyä laitaan.

Kamppailla esiintyy Viitekehykseltään NÄKÖKULMAKESKEISENÄ, sillä se ei kohdennu vastustajaan, joka sisältyy merkitykseen implisiittisesti. Lisäksi myös vastustaja *kamppailee*, toiminta on yhteismitallista. Huomionarvoista on tosin se, että maajoukkueotteluissa lausekontekstissakin yksin *kamppaileva* on aina suomalaispelaaja, (180)–(182). Todellisuudessa kysymys on usein kiekon tavoittelusta eikä niinkään

kamppailemisesta.

7.2.3. Välineen käyttöön liittyvät liikeverbit

pelata

Jääkiekkoaineistossa *pelata*-verbi (KS s.v. *pelata* 'erilaisista leikin tavoin t. urheiluna harjoitettavista tav. määräsääntöisistä toiminnoista') liittyy kahteen eri käyttökontekstiin: se on yleisverbi, jonka merkitys on 'pelin pelaaminen' tai se tarkoittaa 'syöttämistä'. Näistä jälkimmäinen liittyy valtaosaan esiintymistä. Tavallisimmin kiekon syöttäjä ja vastaanottaja on ilmaistu, eikä toimintaa arvioida esimerkiksi adverbiä käyttäen (183). On myös mahdollista, että vastaanottajaa ei ole vaan kiekon päätepiste (184). Tarkasti ottaen tällöin kyse ei ole syöttämisestä vaan pelin painopisteen siirtämisestä toisaalle.

Myös syöttäjä voi olla implisiittinen passiivimuodon takia (185). Huomio on tällöin enemmän vastaanottajassa ja *pelaamista* seuraavissa tapahtumissa (*täyteen vauhtiin*). Yleisessä merkityksessä *pelata* esiintyy tavallisesti erikoistilanteiden yhteydessä. Tällöin toimintaa on arvioitu jollain tavalla (*vakuuttavaa*), koska muutoin merkitys olisi liian itsestäänselvä (186).

'Syöttämistä' tarkoittaessaan verbin Liike on translokationaalista ja *pelata* saa aina Reitin, joka on LOPPU (*Mihal Mihalekille, kulmaukseen*), (183) ja (184). *Pelata* on Liikkeeltään etenevää silloin, kun sen merkitys on yleisesti *pelaamiseen* viittaava. Esimerkissä (186) Viitekehys on OBJEKTIKESKEINEN (*alivoimaa*).

(183) Patrik Elias **pelaa** siihen Mihal Mihalekille.

(184) Niskala on viivalla, pystyy pitämään kiekon hyökkäysalueella ja **saa** sen **pelattua** kulmaukseen.

(185) Nyt **pelataan** Jagr täyteen vauhtiin laidasta.

(186) Tshekki **pelaa** vakuuttavaa alivoimaa.

pistää

Pistää noudattaa jääkiekkoaineistossa verbin arkisia merkityksiä 'laittaa' ja 'antaa' (KS s.v. *pistää* 'ark. panna, asettaa, laittaa; antaa, tarjota, piffata'). Käytöltään se muistuttaa *pelata*-verbiä ja esiintyy tavallisimmin syöttäjän ja vastaanottajan sisältävissä ilmauksissa (187). Myös *pistää* voi suuntautua pelkästään alueeseen (188) ja esiintyä passiivisena (189). Lisäksi siihen voi liittyä liikkeen suunta (190). *Pistää* ei ole yleisverbi *pelaamisen* tapaan, mutta myös sillä on muunlaista käyttöä: se voi tarkoittaa 'maalin tekemistä' (191).

Pistäminen denotaatio varioi hieman *pelaamista* selkeämmin: syöttötilanteissa se on 'antaa' ja maalintekemisessä 'laittaa'. Molempien verbien konnotaatioon sisältyy ajatus tekemisen varmuudesta. *Pistää* on intentionaalinen liikeverbi, jonka liike on useimmiten translokationaalista ja Viitekehykseltään OBJEKTIKESKEISTÄ. Lisäksi Reitin saadessaan se on aina LOPPU (*Plekanecille, Tsekki-alueelle, Puistolalle, reppuun*), (187)–(189), (191). Se voi myös esiintyä etenevänä ja saada Suunnan (*Masalskisia kohti*) (190).

(187) Cervenka **pistää** sitten Plekanecille.

(188) Sieltä **pistää** Ossi Väänänen välittömästi kiekon Tsekki-alueelle.

(189) Vielä **pistetään** Puistolalle kiekko.

(190) Janne Lahti **pistää** sinne Masalskisia kohti.

(191) Aaltonen tulee väkisin siitä maalin edustalta ja **pistää** kiekon komeasti reppuun.

laukoa

Laukoa on jääkiekossa tavallisin verbi, joka merkitsee 'kiekon lyömistä mailaa käyttäen kohti maalia/maaliin'. Verbin sanakirjamerkitys on hieman yllättäen 'laukaista monta kertaa peräkkäin' (KS s.v. *laukoa*). Merkitys vaikuttaakin olevan ainakin urheilukontekstissa leksikaalistunut tarkoittamaan vain kertalaukaisua. Tähän viittaa myös se, ettei *laukaista*-verbiä esiinny selostusaineistossa kertaakaan.

Yllättävänä voi pitää myös sitä, ettei laukoa esiinny aineistossa kertaakaan kiekon kanssa vaan aina intransitiivisena. Tämä taas sopisi sanakirjamerkitystä ajatellen. Esimerkeissä (192)–(194) missään ei ole suoraan ilmipantu, mikä on *laukomisen* tarkoitettu Suunta. Itse toiminta onkin huomion keskipisteenä, ja kaikkien Viitekehys onkin NÄKÖKULMAKESKEINEN. Esimerkissä (193) ja (194) myös Suunta on ilmaistu (*ohi, päin pelaajaa*).

(192) Pihlström pääsee tilanteeseen ja **laukoo**.

(193) Lepistö **laukoo** ohi.

(194) Ruutu ei pääse tilanteeseen, kun Koivu **laukoo** päin pelaajaa.

ladata

Ladata on yksi jääkiekon lukuisista kiekon 'laukomiseen' viittaavista sanoista. Yleensä *lataamisesta* puhutaan etenkin silloin, kun on nähtävissä etu- tai jälkikäteen, että laukaus on erityisen kova. Yleensä tätä korostetaan konteksteissa myös sopivia adverbejä käyttäen (195).

Sanan taaja käyttö on pesiytynyt jääkiekkoon yhdessä muun sotametaforisen sanaston kanssa. Sen merkitys on kuitenkin erikoistunut, koska yleiskielessä se tarkoittaa 'täyttämistä, ahtamista' tai erikoiskäytössä 'panostaa (ja virittää) ampuma-ase' (KS s.v. *ladata*). Jääkiekossa merkitys panostamisen sijaan on useimmiten itse ampuminen eli laukominen, kuten esimerkeistä (195) ja (196) käy ilmi. Joskus myös laukauksen viritysaspektikin on nähtävissä. Tällöinkin ensimmäinen esiintymä tarkoittaa 'virittämistä' ja toinen 'laukomista' (196).

(195) Komarov **lataa** sieltä tulisesti.

(196) Väливаара **pääsee lataamaan** ja **lataakin** komean vedon.

(197) Salmela **lataa** siinä suoraan päin Mihail Frolikia.

Ladata esiintyy tavallisesti Viitekehykseltään NÄKÖKULMAKESKEISENÄ, etenevänä Liikkeenä. Usein tällöin ilmaukseen liittyy intensiteettiä korostava adverbi (*tulisesti*),

(195). Esimerkin (196) Viitekehys on OBJEKTIKESKEINEN (*komean vedon*). *Lataaminen* saa Suunnan silloin, kun kiekko osuu kohti toista pelaajaa (197). Maalivahtia kohti suuntautuessa näin ei käy, sillä on odotuksenmukaista, että kiekko tulee häntä kohti. Näissä tapauksissa keskiössä on Liikkuja ja *lataaminen*, (195) ja (196).

napata

Nappaamisesta puhutaan silloin, kun 'kiekontavoittelutilanteessa joku pelaajista saa otettua kiekon haltuunsa'. Kiekontavoittelu voi olla laidan lähellä tapahtuva kamppailu (198) tai syötönkatko (199). Tällöin verbin merkitys on 'ottaa'. *Nappaamisesta* puhutaan myös silloin, kun 'maalivahti ottaa kiekon haltuunsa ilmasta ja tekee näin torjunnan' (200).

Nappaamisen merkitys sopii hyvin jääkiekkoon, sillä pienen pelivälineen voi *kaapata*, tai *kahmaista* mukaan mailalla, siis käsiä käyttäen, mihin sanakirjamerkityskin viittaa (KS s.v. *napata* 'siepata, kopata, kaapata, kahmaista'). Viitekehykseltään *napata* on OBJEKTIKESKEINEN, sillä liike kohdistuu aina kiekkoon, (198)–(200).

(198) Sitten maalin takana Puistola – menettää kiekon. Elias sen **nappaa** itselleen.

(199) Poikittaissyöttö – Niskala ei kiekkoon pääse, vaan sen **nappaa** Välivaara.

(200) Ensimmäinen kuti tulee, Vehanen **nappaa** sen haltuunsa.

7.2.3. Parin, ryhmän tai joukkueen liikeverbit

puolustaa

Puolustaa tarkoittaa jääkiekossa 'yritystä estää vastustajan hyökkäys' (KS s.v. *puolustaa* 'koettaa torjua t. ehkäistä jhk kohdistuva hyökkäys'). *Puolustamisen* laatua voidaan arvottaa, (201) ja se voi saada myös kohteen (202). Tosin tavallisesti *puolustaa* ei saa objektiä, koska se sisältyy implisiittisesti jo sanan merkitykseen. Verbin merkitys on *hyökätä*-verbin antonyymina pelissä jatkuvasti esiintyvä, eikä sen koodaamaa liikettä

voi pitää momentaanisena, koska siihen ei myöskään yksilöidy mikään tietty puolustava liike. *Puolustaa* on Liikkeeltään etenevää. Esimerkissä (201) se esiintyy NÄKÖKULMAKESKEISENÄ ja esimerkissä (202) OBJEKTIKESKEISENÄ (*omaa aluettaan*).

(201) Erittäin hyvin Suomi **puolustaa**.

(202) Kyllä Tshekki **puolustaa** hienosti omaa aluettaan.

vaihtaa

Vaihtaa on jääkiekossa spesifinen verbi, joka tarkoittaa 'korvata kentällä olevat pelaajat toisilla' (KS s.v. *vaihtaa* 'ottaa, panna t. omaksua jnk tilalle, sijaan, korvaukseksi, tehtävään tms. jk toinen t. jtk muuta, muuttaa'). *Vaihtamisen* tarve jääkiekossa selittyy pelin kovan intensiteetin kautta: pelaajien on levättävä oltuaan kentällä minuutin tai pari. Siksi asia myös kielentyy. Esimerkiksi jalkapallossakin pelaajia vaihdetaan, mutta ei kierrättävällä systeemillä. Tästä syystä jääkiekossa asia on korostainen moneen muuhun lajiin verrattuna.

Aineistossani *vaihtaa* on poikkeuksellinen, sillä se on ainoa verbi, joka esiintyy vain parin, ryhmän tai joukkueen liikkeenä. Verbi voi esiintyä sekä intransitiivisena (203) että transitiivisena (204). Lisäksi lokaatio voi sisältyä ilmaukseen (205). Esimerkissä (203) Liike on etenevää ja Viitekehys on NÄKÖKULMAKESKEINEN. Kohdassa (204) Viitekehys on OBJEKTIKESKEINEN (*alivoimapelaajat*). Viimeisessä esimerkissä Liikkeestä tulee translokationaalinen, koska siihen sisältyy Reitti LOPPU (*jäälle*).

(203) Suomi **vaihtaa**.

(204) Suomi **vaihtaa** alivoimapelaajat.

(205) Suomi **vaihtaa** uusia pelaajia jäälle.

8 YHTEENVETOA

8.1. Lajien luonteen kuvausta

IIIHTO

Hiihdon liikeverbistössä korostuu liikkeen etenevä aspekti. Lajissa jokainen urheilija tekee itsenäisen, lähdöstä maaliin suuntautuvan suorituksen. Hiihdossa liikkeen translokationaalisuus on itsestäänselvänä pidetty ominaisuus, joten selostuksessa keskitytään suorituksen seuraamiseen vaihe vaiheelta, pääsääntöisesti näkökulma on näin ollen etenevä. Translokationaalisuus liittyy osasuorituksiin, kuten nousuihin ja laskuihin sekä ohituksiin.

Refleksiivisiä verbejä (*kaatua, pyörähtää ja kompuroida*) lukuun ottamatta agentti näyttäytyy liikettä vahvasti kontrolloivana liikkujana. Itsenäisen ja omavoimaisen liikkeen verbeissä *hiihtää* kuvaa etenemistä neutraalisti yleisellä tasolla. *Lähteä* liittyy muutoksiin latuprofiilissa (nousut, laskut) ja ohitustilanteisiin. *Mennä* sisältää hiihtokontekstissa dynaamisen aspektin: se korostaa agentin liikkeen vahvaa etenevyyttä juuri selostushetkellä. Siihen ei sisälly translokaatiota samaan tapaan kuin yleiskielessä. *Askeltaa* ja *stepata* kuvaavat intensiivistä ja momentaanista liikettä, joka liittyy usein ohitustilanteisiin, mutta on semanttisesti rajaamatonta. *Taittaa* ja *kääntyä* kuvaavat selvemmin agentin liikettä suhteessa reittiin. *Taittaa* voi olla käännöksenä jyrkempi tai vauhdikkaampi kuin *kääntyä*.

Ladata ja *rypistää* kuvaavat intensiivistä, translokationaalista liikettä, joka suhteutuu yksittäisiin latuprofiilin muutoksiin tai ohitustilanteisiin. *Painella* korostaa vauhtia eikä ole yhtä momentaaninen kuin viimeksi mainitut. *Kiristää* sisältää niin ikään intensiivisen aspektin ja suhteutuu vahvasti oman aseman (sijoituksen) muutokseen kilpailussa. Toiseen urheilijaan suhteutuvissa verbeissä *ohittaa* ja *kuitata* kertovat spesifisti ohituksesta komplementtina tapahtumana. *Kuitata* korostaa aspektia, jossa agentti on jättämässä tai jättänyt kanssakilpailijan taakseen. Myös välineen käyttöön liittyvät *viuhtoa* ja *lykkiä* liittyvät näennäisestä refleksiivisyydestään huolimatta voimakkaasti eteenpäin pyrkivään liikkeeseen.

TAITOLUISTELU

Taitoluistelu näyttäytyy selostusaineiston perusteella suorituskeskeisenä ja teknisenä lajina. Taitoluistelija ei kohtaa kanssakilpailijoitaan jäällä, joten selostuksenkin näkökulma on automaattisesti kiinni urheilijan omassa luistelussa. Lajin selostustraditio on lisäksi niukkasanainen, joten kommentointi on painottunut taitoelementtien yhteyteen. Selostajan roolissa ei korostu intensiteetin ylläpitäminen, koska musiikki on tärkeä osa suoritusta.

Refleksiiviverbit liittyvät taitoelementteihin: *pyöriä* piruetteihin, *hypätä* hyppyihin. *Pyöriä*-verbin kohdalla agentti näyttäytyy “passiivisena liikkeen suorittajana”, sillä agentittomissa ilmauksissa ei ole eroa siinä, miten *pyörimistä* kuvaillaan (Murakami *pyöri* hyvin piruettinsa vs. Piruetti *pyöri* hyvin). Piruettien stabiili paikallaan pysyvyys ei korosta luistelijan roolia. *Hypätä* näyttää agentin aktiivisempänä: hyppyihin liittyy reitti, ja hyppyelementtien variaatio on suurempi.

Lokomotinaalisissa verbeissä itsenäisen ja omavoimaisen kategorian *luistella* on merkitykseltään yleinen ja kuvailee agentin liikkumista jäällä. Osittain myös se liittyy elementtien suorittamiseen. *Edetä* on aspektiltaan ulkokohtainen, luistelija näyttäytyy ohjelmakokonaisuuden suorittajana. *Tapa*-kategorian verbeistä *liukua* kytkeytyy täysin liikkeiden suorittamiseen, pääasiassa hyppyjen alastuloihin liittyen. Yleiskieleen verrattuna sen käyttö on spesifimpää ja enemmän agentin kontrollointia korostava. *Puristaa* sisältää pakottavan aspektin: luistelija saa kuin saakin taitoelementin suoritettua.

Vauhtiin liittyvä *kiihdyttää* on intensiivistä, vahvasti agentin aktiiviseen toiminnan kautta aikaansaatu liikettä. Se ei esiinny suoraan taitoelementtien yhteydessä vaan niitä pohjustavassa luistelussa. *Kiiirehtiä* liittyy hyppyjen ajoituksiin ja elementistä toiseen siirtymiseen, aikataulussa pysymiseen. Toiseen urheilijaan suhteutuvassa luokassa *heittää* ja *nostaa* kertovat pariluistelun asetelmasta, jossa mies *heittää* naispartneriaan hyppyihin ja *nostaa* nostoissa. Välineeseen liittyvä *sirkkata* kuvaa agentin siirtymää taitoelementistä toiseen. *Työntää* liittyy luistimen terän käyttöön vauhdin aikaansaamiseksi piruetteihin ja hyppyihin lähdössä. Agentin toiminta näyttäytyy aktiivisena. Pariluisteluun liittyvä *tanssia* kuvaa luistelemisen tanssillista liikekieltä eikä liity elementtien suorittamiseen.

JALKAPALLO

Pelaajien sijoittuminen kentällä ja syöttöjen merkitys peliä luovana elementtinä korostuvat jalkapalloselostuksissa. Lajin yleiskuva selostuksessa on kentän suuresta koosta johtuen melko rauhallinen, intensiteetti näkyy selvimmin maalintekotilanteissa.

Refleksiiviverbeissä *nyrkkeillä* ja *puskea* spesifioivat ruumiinosan. Käden tai pään liike on keskiössä, koska niiden käyttö ei ole prototyypisintä jalkapallossa. Agentti näyttäytyy erityisen aktiivisena liikkeen suorittajana näiden verbien kanssa. Lokomotinaalisissa verbeissä itsenäisen ja omavoimaisen kategorian *nousta* korostaa pelaajien välisiä spatiaalisia relaatioita kentällä. *Nouseminen* liittyy hyökkäyssuuntaan pelaamiseen, positioiden hakemiseen kentällä. Aspektiltaan *nousta* on strateginen, ei intensiivinen.

Tapaan liittyvä *kurottaa* kuvaa agentin aktiivista pallon tavoittelua. *Venyä* ja *venyttää* on spesifisti maalivahdin torjumisliikettä kuvaava. Toisin kuin *torjua*, jota voi pitää refleksiivisenä, *venyttää* on liikeradaltaan pidempi, *venyä* jopa etenevä. Jääkiekkoon verrattuna agentti (maalivahti) liikkuu laajemmalla sektorilla. Vauhtia kuvaava *rauhoittaa* liittyy pelistrategiaan, jossa palloa liikutetaan tarkoituksella kohti omaa puolustuspuolta. Huomio kiinnittyy enemmän muutokseen kuin sen tekijään. Toiseen urheilijaan liittyvä *peittää* esiintyy laukauksen tai syötön estämiseen liittyvissä tilanteissa, *torpata* taas kertoo fyysisestä kontaktista vastustajaan. Kummassakin verbissä agentin toiminta on tarkkaan kohdistettua ja intentionaalista.

Välineen käyttö liittyy pallon syöttämiseen ja potkaisemiseen. Ensin mainittu korostuu, ja sen eri muotoja kuvataan monipuolisesti. *Hakea* on keskeinen oman joukkueen hyökkäyspelin käynnistämiseksi. Se tarkoittaa syöttämisen yrittämistä, linkin muodostamista pelaajien välille. Verbiin sisältyy epävarmuuden aspekti, koska syöttöväli on pitkä. *Jatkamisen* kohdalla linkki on jo olemassa, ja palloa pyritään pelaamaan nopeasti eteenpäin seuraavalle joukkuekaverille. Verbi korostaa joukkuepeliaspektia, pelin etenemistä syöttöketjujen kautta.

Laittaa muistuttaa jatkamista varmuusaspektiltaan, mutta ei sisällä ajatusta välilinkistä. *Lähettää* on taas kuin *laittaa*, mutta etäisyys pelaajien välillä on suurempi. Syöttöverbeissä pallon siirtyminen pelaajalta toiselle on korosteista, ei niinkään agentin rooli teon suorittajana. Maalin tekemisessä sen sijaan agentti nousee keskiöön. *Ampua*

käyttäytyy selostuksessa samaan tapaan: agentti on aktiivisesti ja intensiivisesti toimiva. Maalin tekeminen on kuitenkin ehdollista, *ampua* itsessään kertoo pallon suuntautumisesta maalia kohti.

Joukkueen liikettä kuvaavat *nostaa* ja *vetäytyä* ovat strategisia eivätkä liity yksittäisen pelaajan liikkeisiin. Niissä korostuu kokonaisuuden hallinta: *nostamisen* myötä pelaajat konkreettisesti liikkuvat hyökkäyssuuntaan, mutta näkökulma on ulkokohtainen, valmennuksen toimintaan liittyvä. *Vetäytyä* toimii samoin, vain antonyymisesti. *Prässätä* kohdistuu vastustajaan, mutta kohdetta ei tavallisesti kiennetä. Joukkueen oma toiminta on keskeistä: pelaajien liike suuntautuu puolustettaessa aktiivisemmin kohti vastustajaa.

JÄÄKIEKKO

Jääkiekkoselostuksessa liike suuntautuu usein hyökkäysalueelle, maalille tai kohti vastustajapelaajaa. Intensiivisyys ja deskriptiivisyys on korosteista kaikessa liikkeen kuvauksessa. Merkityksiin liittyy usein sotaisia tai väkivaltaisia konnotaatioita. Selostuksessa esiin nostetut pelaajat ovat miltei aina jossain suhteessa joko kiekkoon tai vastustajaan. Agentin rooli on usein aktiivinen, intentionaalisen liikkeen suorittajana.

Refleksiiviverbeissä *torjua* saa agentikseen maalivahdin, joka pysäyttää kiekon. Lokomotinaalisissa verbeissä *liikkua* indikoi pelaajan liikkumista kentällä yleisesti, joskus myös kohti maalia, koska pelialue on pieni. *Mennä* on liikkumista selkeämmin kohteen sisältävä liike: suuntana on hyökkäysalue tai maalinedus. Tapa-kategorian *leikata* liittyy nopeaan siirtymään hyökkäykseen tai maalin eteen. Verbin käyttöä selittää pieni pelialue, jossa nopea strateginen lokaation muutos on mahdollinen. Jalkapallossa vastaavassa tilanteessa *nousta* on luontevampi. Myös *pyöräyttämisen* yleisyys jääkiekossa selittyy ahtaassa tilassa toimimisen kautta: nopea suunnanmuutos auttaa vapaan tilan saamisessa.

Vauhtia kuvaava *ajaa* kertoo nopeasta, päämäärähakuisesta liikkeestä. Liikkeen kohde voi olla lokaatio (hyökkäysalue, maalinedus) tai vastustajapelaaja. *Ajamisen* aspekti jääkiekossa on vahva intensiteetti: pelaaja on kuin auton kuljettaja. *Painaa* muistuttaa sitä intensiteetiltään. Käyttöalaltaan *painaa* on monipuolisempi, sillä se voi

tarkoittaa myös strategista painostamista ja nopeaa syöttämistä.

Taklata korostaa fyysistä voimaa. Sen merkitykseen sisältyy kaikkein vahvimmin tarkoituksellinen vastustajaan törmääminen. *Karvata* ei sisällä samanlaista fyysistä kontaktia vaan on strategisempi: painotus on vastustajan hyökkäyspelaamisen häiritsemisessä ja kiekon saamisessa omalle joukkueelle. Myös *kamppailla* liittyy ensisijaisesti kiekontavoitteluun pelialueen kulmissa. Verbi voi esiintyä myös niin, että vastustaja on implisiittinen. Tällöin agenttiin voidaan liittää sankarillisia konnotaatioita.

Pelata on nimellisesti yleisverbi mutta useimmiten tarkoittaa 'syöttämistä'. *Pistää* muistuttaa sitä tältä aspektiltaan, mutta voi esiintyä myös maalintekotilanteissa. Jalkapalloon verrattuna syöttäminen on jääkiekossa aspektiltaan varmempaa, jalkapallossa on enemmän *hakemista*. *Ladata* sisältävää vahvan aspektin. Laukauksen voimaa halutaan korostaa, vaikka liike todellisuudessa ei useinkaan poikkea tavanomaisesta.

Jääkiekossa kiekon haltuunottoa merkitsevän *napata*-verbin yleisyyttä jalkapalloon verrattuna selittää pelivälineen pienempi koko ja sen pysähtyminen laitoihin. *Katkaista* on välineeseen liittyvistä verbeistä strategisin: vastustajan syöttö pysäytetään, tai maalivahti tekee pelikatkon ja rauhoittaa tilanteen. Jälkimmäinen merkitys jääkiekossa liittyy pelin sääntöihin. Kontrastina sanottakoon, että jalkapallossa peliä ei voi samassa merkityksessä *katkaista*. Joukkueen liikettä kuvaava *puolustaa* on luonteeltaan strateginen, eikä siihen ei sisälly intensiivistä aspektia. Samoin on myös *vaihtamisen* suhteen, jonka käyttö on erityisen spesifiä ja jääkiekossa korostunutta.

8.2. Erot ja samuudet yksilö- ja joukkuelajeissa

Yksilö- ja joukkuelajien vertailu on tässä tutkimuksessa eittämättä kiinnostavaa mutta osittain myös ongelmallista. Kontrastointi saattaa asettaa etenkin yksilölajit outoon valoon, etenkin taitoluistelun. Silti on huomioitava, että näkökulma on nimenomaan siinä, millaisena kukin laji näyttäytyy selostuksen perusteella. Kyse ei ole siitä, vastaako kuva todellisuutta.

Jos kiinnittää huomion verbiluokkien edustavista verbeistä itse luokkiin, voi

havaita, että hiihdon ja taitoluistelun verbeistä noin 65 % edustaa refleksiivisten, itsenäisen ja omavoimaisen ja tapaa osoittavien verbien luokkia. Vastaavien kategorioiden edustus on jalkapallossa ja jääkiekossa 20–25 %. Yksilö- ja joukkuelajien ero näkyy tässä suhteessa selvästi. Hieman yllättävänä voi pitää sitä, ettei vauhtia kuvaavan verbiluokan edustus poikkea kovinkaan merkittävästi lajien välillä. Muihin lajeihin verrattuna taitoluistelu on ainoa, jossa liike ei suhteudu toiseen urheilijaan vastustajana. Taitoelementtien suorittaminen on tavallaan sen roolin, mikä selittää poikkeuksellisen korkeaa refleksiivisten verbien määrää. Hiihto on vastaavasti ainoa, jossa liike primääristi suuntautuu eteenpäin. Tästä syystä itsenäinen ja omavoimainen liike on korosteista. Huomioitavaa on myös, että välineen käyttö kielentyy sekä hiihdon että taitoluistelun selostuksissa vain vähän.

Jalkapallon ja jääkiekon erot semanttisten luokkien välillä melko pieniä. Onkin parempi aloittaa samankaltaisuuksista: välineen käyttö kattaa kummankin verbin esiintymistä yli puolet. Lajien nimet tuntuvat siis antavan hyvän vihjeen sisällöstä. Myös toiseen urheilijaan suhteutuvaa liikettä on suunnilleen yhtä paljon. Näin on itse asiassa kaikkien lajien kesken. Kaikkia lajeja kattava kategorisointi ei tosin paljasta eroja fyysisen kontaktin suhteen lajien välillä: jalkapallo on jääkiekko muistuttavat myös tässä eniten toisiaan.

Erot lajeissa liittyvät pienempiin nyansseihin: jääkiekossa intensiteettiä on hieman enemmän, joten vauhtia kuvaavien verbien osuus on suurempi. Myös refleksiivisen liikkeen osuus on huomattavan pieni, koska välillisiä tapauksia ei ole, kuten jalkapallossa, jossa myös pään ja rajatusti käsien avulla voi osallistua pelaamiseen. Lisäksi jalkapallo on pelinä hieman strategisempi, joten joukkuesubjektin saavia verbejä on enemmän kuin jääkiekossa.

8.3. Ajatuksia jatkotutkimukseen

Tässä tutkimuksessa lajien väliset erot etenkin yksilö- ja joukkuelajien suhteen näyttäytyivät suhteellisen suurina ja melko odotuksenmukaisina. Etenkin pelivälineen mukanaolo tuntui vaikuttavan suuresti siihen, minkälaisena koko liikeverbistö näyttäytyi joukkuelajeissa. Tässä mielessä seuraavassa tutkimuksessa olisi

mielenkiintoista tutkia joukkuelajia, jossa ei ole pelivälinettä (esim. joukkuevoimistelu ja muodostelmaluistelu) tai yksilölajia, jossa sellainen on (esim. miekkailu ja tennis). Myös laji, jossa ei ole suoraa translokationaalista liikettä, voisi olla hedelmällinen refleksiivisen liikkeen monipuolisuuden vuoksi (esim. biljardi ja golf). Lisäksi suoran fyysisen kontaktin sisältävissä lajeissa (esim. nyrkkeily ja paini) tapa ja toiseen urheilijaan suhteutuvuus näyttäytyisi monin tavoin. Ongelmaksi varsinkin harvinaisempien lajien kohdalla voi tulla suomenkielisen aineiston heikko saatavuus. Lisäksi joidenkin maksukanavien kautta saatavien lajien kohdalla hieman ongelmallista voi olla se, jos sama lajiin erikoistunut selostaja on aina äänessä.

LÄHTEET

- BLOMBERG, JOHAN 2014: *Motion in Language and Experience. Actual and Non-actual motion in Swedish, French and Thai*. Lund university.
- GODDARD, CLIFF 1998: *Semantic Analysis: A Practical Introduction*. Oxford University Press.
- HÄKKINEN, KAISA 2004: *Nyky-suomen etymologinen sanakirja*. Juva: WSOY.
- JOKISIPILÄ, MARKKU 2014: *Punakone ja vaahteranlehti*. Helsinki: Otava.
- KERÄNEN, MINNA 2012: *Urheilupiireissä kielenkäyttö muuttuu totaalisesti. Kyselytutkimus naisjäjäkiekkoilijoiden kielenkäytöstä ja kielellisistä asenteista*. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopiston kielten laitos.
- KOVANEN, PERTTI 1978: *Sanomalehtien urheilukielen leksikaalisia ja fraseologisia erityispiirteitä*. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopiston suomen kielen ja viestinnän laitos.
- KS = *Kielitoimiston sanakirja* 2014. Kotimaisten kielten keskuksen verkkojulkaisuja 35. Helsinki: Kotimaisten kielten keskus. <http://www.kielitoimistonsanakirja.fi/> (14.2.2015)
- KUIRI, KAIA 2004 [2000]: *Semantiikan peruskurssi. Luennot ja harjoitukset*. 2. painos. Tampereen yliopiston kieli- ja käännöstieteen laitos.
- LAKOFF, GEORGE 1987: *Woman, Fire, and Dangerous Things. What Categories Reveal about the Mind?* Chicago: The University of Chicago Press.
- NIEMELÄ, NOORA 2011: *Urheilijoiden nimeämisen ja referoinnin sanasemanttinen tutkimus MTV3:n Vancouverin talviolympialaisten verkkouutisoinnissa*. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopiston kieli- ja käännöstieteiden laitos.
- NIINILUOTO, ILKKA 2007: Alkuvihellys. Itkonen, Hannu & Nevala, Arto (toim.), *Kuningaspelin kentät. Jalkapalloilu paikallisena ja globaalisena ilmiönä* s. 22– 23. Tampere: Gaudeamus.
- PAJUNEN, ANNELI 1998: *Partiaalis-refleksiiviset asennon muutosta ilmaisevat verbit suomen kielessä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- PAJUNEN, ANNELI 2001: *Argumenttirakenne: asiaintilojen luokitus ja verbien käyttäytyminen suomen kielessä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

- POHJA, ANTTI 2009: *Aamulehden urheiluartikkeleiden otsikoiden rakenteet ja teemat 1930–2008*. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopiston kieli- ja käännöstieteiden laitos.
- SAEED, JOHN I. 2003 [1997]: *Semantics*. Bodmin: Blackwell Publishing.
- SELVENIUS, KATI 1995: *Television urheilukielen ominaispiirteitä*. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto.
- SIVONEN, JARI 2005: *Mutkia matkassa. Nykysuomen epäsuoraa reittiä ilmaisevien verbien kognitiivista semantiikkaa*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1017. Helsinki: Hakapaino Oy.
- SIVULA, JAAKKO 1962: *Urheilukielen kuvailmauksista*. Virittäjä 66 s. 195–196.
- SUOMEN SANOJEN ALKUPERÄ 1992: 1. A–K. Itkonen, Erkki (päätoim.). Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 556. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 62. Kotimaisten kielten tutkimuskeskus. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus.
- SUOMELA, MERJA 1998: Verenhimoisimmat odottivat teurastusta. Jääkiekon metaforia. Haavisto, Sanna & Kotilainen, Lari & Mäntynen, Anne & Onikki, Tiina (toim.), *Kielikuvitusta. Tekstit ja metaforat todellisuuden rakentajina* s. 30–48. *Kielen opissa* 2. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- TALMY, LEONARD 2000: *Toward a Cognitive Semantics. Volume II. Typology and Process in Concept Structuring*. Cambridge: The MIT Press.
- TUUKKANEN, MARI 2002: *Kylmää vettä sangollinen niskaan. Puolueellisuuden rakentuminen jääkiekkodiskurssissa*. Jyväskylän yliopiston suomen kielen laitos.
- VIRTAPOHJA, KALLE 1998: *Sankareiden salaisuudet. Journalistinen draama suomalaista urheilusankaria synnyttämässä*. Jyväskylä: Ateena Kustannus.
- VISK = Auli Hakulinen – Maria Vilkuna – Riitta Korhonen – Vesa Koivisto – Tarja Riitta Heinonen – Irja Alho 2004: *Iso suomen kielioppi*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. [Http://scripta.kotus.fi/visk](http://scripta.kotus.fi/visk)
- ZLATEV, JORDAN 1997: *Situated embodiment. Studies in the Emergence of Spatial Meaning*. Tukholma: Gotab.
- ZLATEV, JORDAN 2007: Spatial semantics. In D. Geeraerts and H. Cuyckens (toim.). *The Oxford Handbook of Cognitive Linguistics* s. 318–350. Oxford ja New York: Oxford University Press.

PAINAMATTOMAT LÄHTEET

FIFA = Fédération Internationale de Football Association. *Laws of The Game 2015/2016*.

http://www.fifa.com/mm/Document/FootballDevelopment/Refereeing/02/36/01/11/LawsofthegamewebEN_Neutral.pdf (5.10.2015)

FIS = Fédération Internationale de Ski. *The International Ski Competition Rules (ICR). Book II. Cross-Country*. http://www.fis-ski.com/mm/Document/documentlibrary/Cross-Country/02/95/69/ICRCross-Country2015_clean_Nov15_English.pdf (20.3.2015)

IIHF = International Ice Hockey Federation. *IIHF Official Rule Book 2014–2018*. http://www.iihf.com/fileadmin/user_upload/PDF/Sport/IIHF_Official_Rule_Book_2014-18_Web_V6.pdf (6.6.2015)

ISU = International Skating Union. *Special Regulations and Technical Rules. Single & Pair Skating and Ice Dance 2014*. http://static.isu.org/media/166717/2014-special-regulation-sandp-and-ice-dance-and-technical-rules-sandp-and-id_14-09-16.pdf

SAUKKONEN, PAULI 1970: *Puhekielen luonteesta*. Kielikello 3. <http://www.kielikello.fi/index.php?mid=2&pid=11&aid=57> (17.11.2015)

Suomen taitoluisteluliitto 2014: *Sääntökirja 23. 1.7.2014–30.6.2016*. http://stll-fi-bin.directo.fi/@Bin/7885a00975ef697778c5a0bd6cc80506/1448838975/application/pdf/5230397/SK23_FINAL_021214.pdf (19.9.2015)

Henkilökohtaiset tiedonannot

UOTILA, ANULIISA: Yle Urheilun taitoluistelukomentaattorin Anuliisa Uotilan vastaukset taitoluisteluselostuksia koskeviin kysymyksiin sähköpostitse 22.11.2015.